

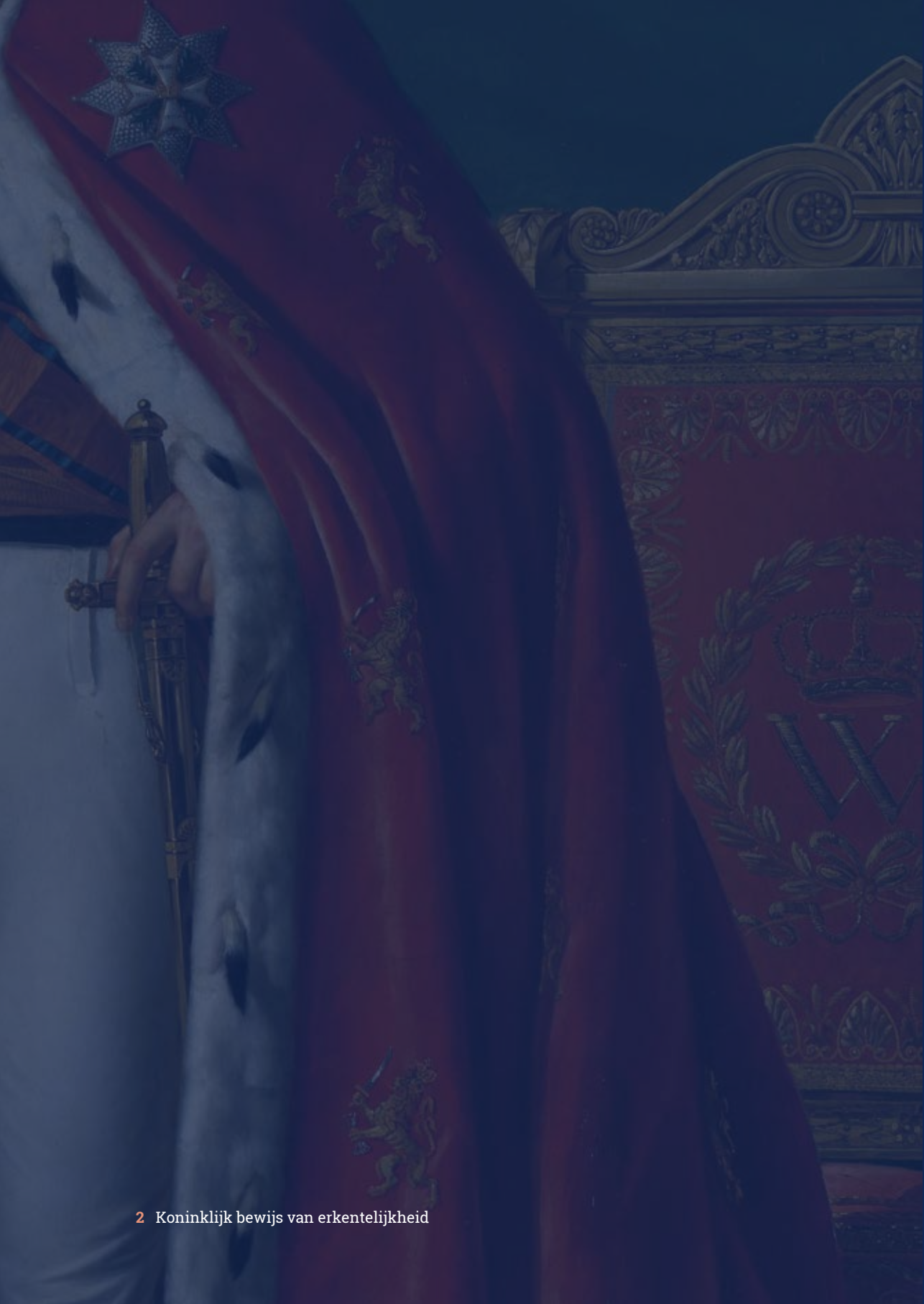
Koninklijk bewijs van erkentelijkheid

De beloningsmedaille ingesteld in 1817
en de daaruit voortgekomen medailles

Koninklijk bewijs van erkentelijkheid

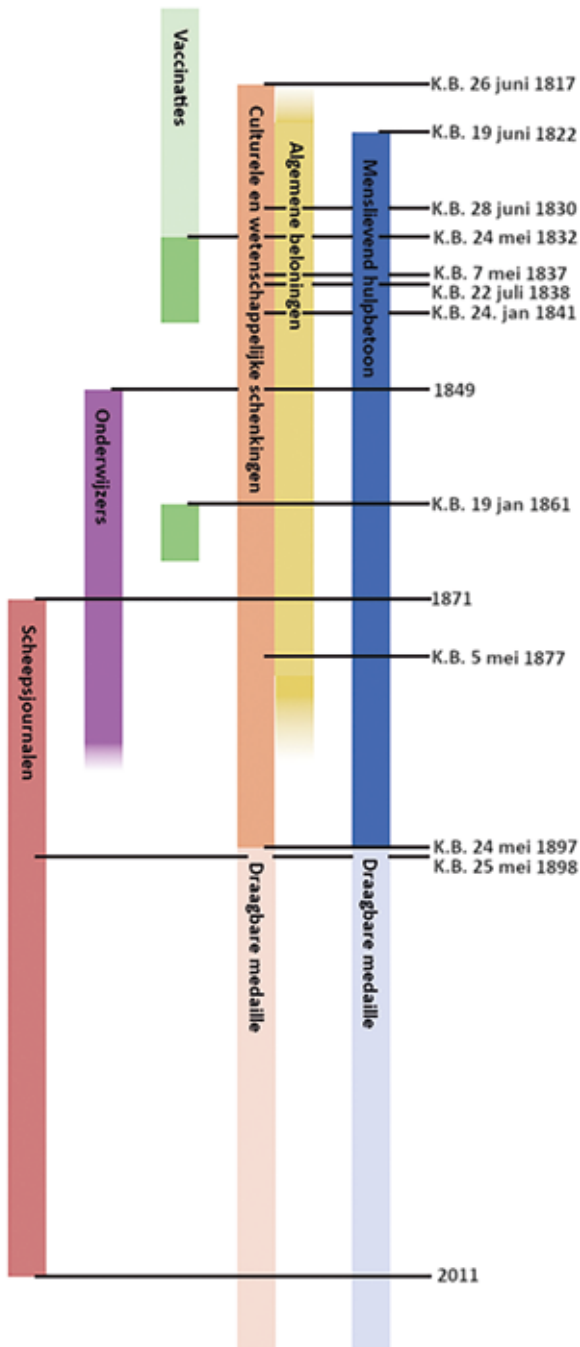
De beloningsmedaille ingesteld in 1817
en de daaruit voortgekomen medailles

Dit boek is mogelijk gemaakt door de Studiekring Ridderorden en Onderscheidingen,
Stichting Steun Promotie Phaleristische Publicaties en het Ministerie van Defensie.

Inhoudsopgave

5	Inleiding
7	Het ontstaan en gebruik van de beloningsmedaille
11	Voor edelmoedig en menslievend gedrag
15	Een nieuwe medaille met Nederlandse tekst
19	Cholera in de lage landen
21	Een aantal aanpassingen
23	Verdienstelijk gedrag ten behoeve van vaccinaties
27	Versimpeling onder koning Willem II
29	Veelzijdig gebruik door koning Willem III
33	Een eenheidsmedaille voor menslievende hulp
37	Trouwe ambtsvervulling door onderwijzers
39	Landelijke kunsttentoonstellingen
41	Beloning voor vaccinaties
45	Voor kunsten en wetenschappen
47	Koningin Wilhelmina, bestaande tradities gaan door
49	Beloning voor meteorologische waarnemingen
56	Dankwoord
57	Bronnen
59	Overzicht verleende aantallen
67	Summary

1.

Overzicht van de veranderingen in het gebruik van de beloningsmedaille.

4 Koninklijk bewijs van erkentelijkheid

Inleiding

Spoedig na het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden ontstaat de gedachte om een beloningsmedaille in te stellen. De behoefte aan deze medaille komt voort uit de wens om personen te belonen die het landsbelang op een wetenschappelijke of culturele manier dienen. Op 26 juni 1817 wordt bij koninklijk besluit invulling gegeven aan deze wens en wordt een medaille, in de vorm van een legpenning, ingesteld.

Ondanks dat de medaille in eerste instantie is ingesteld voor de beloning van personen die een boek of kunstwerk van eigen hand aan de koning hebben geschonken, wordt in de loop van de tijd de toekenning steeds ruimer geïnterpreteerd. Zo groeit het gebruik uit naar beloning voor schenkingen, menslievende daden, uitvindingen, langdurige dienst als onderwijzer, scheepsjournalen, enzovoort. Een aantal van deze nieuwe soorten toekenningen wordt verzelfstandigd met een koninklijk besluit, zoals het instellingsbesluit van 19 juni 1822 voor menslievende daden. Terwijl in een aantal gevallen wordt aangegeven dat de eerder ingestelde medaille op een doelmatige wijze gebruikt kan worden voor de nieuwe soort beloning. Ook het besluit uit 1817 wordt in de loop van de tijd een aantal keer veranderd. Door het grote aantal veranderingen die de medaille heeft ondergaan, is een complex systeem ontstaan. In het verleden is al het een en ander geschreven over de in 1817 ingestelde medaille en de medailles die hieruit zijn voortgekomen. De bekendste werken zijn 'Moed en Deugd' van J.A. van Zelm van Eldik en 'Een bewijs van goedkeuring en tevredenheid' van C.P. Mulder. Daarnaast is een boek over de museummedaille in voorbereiding door W. de Boer. Echter het totale overzicht van de ontwikkeling van deze relatief onbekende en, over het algemeen, zeldzame onderscheiding ontbreekt. Met dit boek wordt inzicht gegeven in de complexiteit van de ontwikkeling waarbij vooral is gezocht naar aanvullingen op de al bestaande werken.

De opbouw van dit boek is zoveel mogelijk chronologisch en begint bij de instelling in 1817 onder koning Willem I. Na de beschrijving van de medailles volgt een overzicht van de aantallen verleende medailles. Tot slot is, daar waar het een aanvulling op bestaande werken betreft, een overzicht beschikbaar van de personen die de verschillende medailles ontvangen hebben. Dit overzicht is te raadplegen via www.vereniging-sro.nl of op te vragen bij de auteurs

2.

3.

2.

Afbeelding van de ontwerptekening zoals die na de instelling is opgesteld. De tekening laat een legpenning zien die overeenkomt met de medaille van 51 millimeter.¹

3.

Voorzijde van een gouden medaille met een doorsnede van 51 millimeter. Deze medaille vertegenwoordigt een waarde van 50 dukaten in de periode tot 1837. Vanaf 1837 worden ook de dunner uitgevoerde medailles met een waarde van 25 dukaten met deze stempel geslagen.

¹ Nationaal Archief, Ministerie van Financiën A, nummer toegang 2.08.01.01, inventarisnummer 41.

Het ontstaan en gebruik van de beloningsmedaille

Bij het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden, na de overwinning op Napoleon, wordt door de koning een tweetal ridderorden ingesteld, de Militaire Willems-Orde en de Orde van de Nederlandse Leeuw. Naast de ingestelde ridderorden heeft de koning ook behoefte aan een andere soort beloning. Het gaat om de beloning van personen die zelf 'als vrucht van eigen arbeid' een boek of kunstwerk hebben gemaakt en dit aan de koning aanbieden. De koning hecht veel waarde aan dit soort geschenken die het welzijn van het land verbeteren.² Een medaille in de vorm van een legpenning wordt hiervoor als een doelmatige beloning gezien en dit resulteert in koninklijk besluit nummer 121 van 26 juni 1817 waarin de medaille wordt ingesteld.

In het instellingsbesluit wordt bepaald dat de medailles bij de Rijksmunt geslagen zullen worden en dat het randschrift op de voorzijde de Latijnse tekst 'WILH: NASS: BELG: REX. LUXEMB: M: DUX.'³ zal luiden. De ontwerptekeningen van de medaille volgen ongeveer een maand na de instelling, maar het duurt nog tot maart 1819 voordat Michaut, stempelsnijder bij de Rijksmunt, opdracht krijgt om drie stempels te vervaardigen.⁴ De stempels krijgen doorsnedes van 67, 51 en 41 millimeter waardoor, afhankelijk van het belang van het aangeboden werk, de hoogte van de beloning kan variëren.

In totaal worden bij het besluit van juni 1817 vier verschillende medailles ingesteld, een zilveren medaille van tien dukaten en drie gouden medailles van respectievelijk 100, 50 en 25 dukaten. Afhankelijk van de goudwaarde op het moment van verlening wegen de medailles respectievelijk ongeveer 300, 150 en 75 gram. Voor de zilveren medaille en de gouden medaille van 100 dukaten wordt de grootste stempel van 67 millimeter gebruikt. De zilveren medaille van tien dukaten is nooit verleend, maar zou een gewicht van bijna 500 gram hebben.

De eerste verlening volgt een paar maanden na de instelling van de medaille en betreft die aan Jean Louis Alibert die als arts te Parijs een boek over erfelijke aandoeningen heeft geschreven en dit heeft aangeboden aan de koning. De koning waardeert dit aanbod zeer en verleent bij koninklijk besluit nummer 67 van 7 oktober 1817 een gouden medaille van 25 dukaten.

² Van Zelm van Eldik, Moed en Deugd, pagina 395. Voor een uitvoerige toelichting over het ontstaan van de medaille, zie blz. 395 en 396 in Moed en Deugd.

³ Willem van Nassau, koning der Nederlanden en Groothertog van Luxemburg.

⁴ Koninklijk besluit nummer 3 van 25 maart 1819.

Op het moment dat de heer Alibert de eerste gouden medaille toegekend krijgt, zijn de stempels nog niet gereed. Zoals eerder vermeld, wordt pas anderhalf jaar later de opdracht verleend de stempels te produceren. En daarna duurt het nog tot februari 1821 tot het opschrift van de eerste medailles, er zijn er inmiddels acht toegekend, wordt bepaald.⁵ Drie en een half jaar na de verlening krijgt Alibert eindelijk zijn medaille.

Al snel na de instelling volgen ook regelmatig verleningen waarbij het instellingsbesluit niet letterlijk wordt gevolgd. De medaille wordt ook gebruikt om andere prestaties te belonen. Zo is de tweede verlening, aan Van Eersel op 17 december 1817, wegens een schenking van een portret van prins Willem I dat gedurende lange tijd in bezit van zijn familie is geweest. Ook de geboden hulp bij cholera-uitbraak in 1826 en 1827 is aanleiding voor het verlenen van een medaille.

Niet alleen een enkele persoon kan in aanmerking komen voor een medaille, ook instanties of een groep personen worden soms vereerd met een medaille. Zo ontvangen de paters van het Armeense klooster bij Venetië in 1834 een zilveren medaille, het Bijbels genootschap in Londen in 1838 een gouden medaille en de gebroeders Schlagintweit in 1859 een gouden medaille.

Naast de verleningen die op grond van het officiële instellingsbesluit zijn genomen, heeft de koning de medaille verschillende keren verleend als beloning zonder verwijzing naar het besluit uit 1817 of een van de daarop volgende besluiten. Bij deze verleningen wordt het instellingsbesluit niet als passend gezien, maar wordt de medaille voor algemene beloningen gebruikt of als tegengeschenk. Veelal gebeurt dergelijke verlening door middel van een koninklijk kabinetsrescript. Bij dit soort verleningen is het formaat van de medaille vrij. De koning kan bijvoorbeeld besluiten om een gouden medaille van 50 gulden te verlenen zoals aan de geneesheer Becq in 1821, of een gouden medaille van 30 dukaten zoals die in 1836 aan mevrouw Moens is verleend. Een bijzonder voorbeeld hiervan betreft een voorval in 1847 waarbij een advocaat en dichter uit Leipzig, Carl Hermann Simon, een treurspel over de Prins van Oranje aanbiedt. In een brief aan het kabinet van de koning geeft minister Schimmelpenninck aan dat het lastig is de waarde van dit treurspel in te schatten gezien de geringe reputatie van Simon. Daarnaast heeft de heer Simon een aantal jaren eerder ook een vergelijkbaar treurspel aan de Zweedse koning aangeboden. De koning van Zweden heeft Simon daarvoor een gouden medaille aangeboden waarbij de motieven voor de verlening meer in de politieke en dynastieke redenen te vinden zijn dan in de literaire⁵.

⁵ Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de muntmeester van de Rijksmunt te Utrecht nummer 167 van 1 februari 1821.

⁶ Koninklijk besluit nummer 80 van 23 februari 1847.

Uiteindelijk besluit koning Willem II om Simon een gouden medaille te verlenen van tien dukaten met het beeld van koning Willem I op de voorzijde.

Soms is het moeilijk om te bepalen of een verleende medaille wel of niet volgens het besluit uit 1817 is toegekend. De vraag kan gesteld worden of men in een enkel geval vergeten is om het in 1817 genomen besluit te noemen bij een specifieke verlening. Ook is het een aantal keer gebeurd dat een verkeerde verwijzing wordt opgevoerd. Zoals bijvoorbeeld in het geval van Schlegel die in 1830 een gouden medaille krijgt toegekend volgens het besluit van 1822 en dus voor menslievende daden terwijl de beloning bedoeld is voor zijn geleverde boekwerk over het staatsrecht in Denemarken.

4.

Medaille van 50 dukaten verleend aan Groen van Prinsterer voor zijn bijdrage aan het opstellen van de algemene geschiedenis van Nederland. De medaille is geslagen met de grootste stempel die eigenlijk voor de medaille van 100 dukaten is bedoeld. Bron: Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden, Apeldoorn.

In de meeste gevallen is de verlening van de medaille een directe uiting van waardering van de koning. Maar in de loop van de tijd wordt ook een aantal keer vooraf een medaille beschikbaar gesteld als beloning voor een nog uit te voeren activiteit. Deze vorm van beloning is bijvoorbeeld te zien bij de medaille die in 1829 wordt verleend aan de personen die hebben bijgedragen aan het opstellen van een boek over de algemene geschiedenis van Nederland. Aan deze verlening ligt een aantal koninklijke besluiten ten grondslag waarin de wens wordt verwoord om een beschrijving van de algemene geschiedenis van Nederland op te stellen. In deze besluiten wordt de uiteindelijke beloning al in het vooruitzicht gesteld, namelijk een gouden medaille van 50 dukaten.

Voor edelmoedig en menslievend gedrag

Ondanks dat de medaille van 1817 vooral bedoeld is voor beloningen van culturele of wetenschappelijke aard, is deze medaille ook gebruikt als beloning voor mensenredders. In 1821 ontvingen drie Britse zeelieden een gouden medaille van 25 dukaten voor het redden van de stuurman van een Nederlands schip.⁷ Er ontstaat behoefte om naast de eerder ingestelde medaille ook over een onderscheiding te beschikken voor edelmoedig en menslievend gedrag. Een belangrijke aanleiding is het optreden van luitenant Alexander de Langle die, tevergeefs, met gevaar voor eigen leven de in een put gevallen sergeant La Gace probeerde te redden. Men is van mening dat het edelmoedig optreden van De Langle beloond zou moeten worden met een medaille zoals eerder aan de Engelse zeelieden is verleend.⁸ Een andere aanleiding is dat men op zoek is naar een kostenreductie aangezien mensenredders tot die tijd vaak een gouden of zilveren aandenken in de vorm van een horloge of tabaksdoos krijgen. In een brief van de minister van Binnenlandse Zaken valt te lezen dat het gebruik van medailles ook tot een bezuiniging kan leiden.⁹ Het uiteindelijke oordeel is dan ook dat het gebruik van de medaille voor het belonen van reddingen als doelmatig wordt beschouwd waarna men tot instelling overgaat. In het koninklijk besluit nummer 92 van 19 juni 1822 wordt bepaald dat bij een menslievende daad met kenmerken

5.

Zilveren medaille met een doorsnede van 41 millimeter met Latijns randschrift, verleend aan de priester Jean Pletgen wegens zijn rol bij het blussen van een brand in het Luxemburgse dorp Grevenmacher in 1822.

⁷ Koninklijk besluit nummer 76 van 22 december 1821.

⁸ Brief nummer 14 van 2 mei 1822 van de Minister van Publiek Onderwijs, de Nederlandse Nijverheid en de Koloniën als bijlage bij koninklijk besluit nummer 92 van 19 juni 1822.

⁹ Brief nummer 30 van 14 juni 1822 van de Minister van Binnenlandse Zaken, als bijlage bij koninklijk besluit nummer 92 van 19 juni 1822.

van moed, beleid en zelfopoffering een medaille wordt verleend. In ditzelfde besluit wordt ook geregeld dat luitenant De Langle een medaille toegekend krijgt en hij is daarmee de eerste persoon die volgens het besluit van 1822 met een medaille beloond wordt.

Aanvullend op het besluit uit 1817 komen drie extra zilveren medailles ter beschikking, van vierentwintig, negen en vijf gulden die respectievelijk op de stempel met de doorsnede van 67, 51 en 41 millimeter worden geslagen. Dit komt overeen met de stempels voor de gouden medailles van 100, 50 en 25 dukaten die voor zowel de culturele als de menslievende beloningen gebruikt kunnen worden. In totaal zijn vanaf 1822 zes soorten medailles voor de beloning van menslievende daden beschikbaar. Bij de verlening wordt, zoals het koninklijk besluit voorschrijft, vooral gebruik gemaakt van de zilveren medailles en slechts in bijzondere gevallen van gouden medailles.

Voordat de medaille voor edelmoedige daden en menslievend gedrag in 1822 wordt ingesteld, heeft tijdelijk ook een andere medaille dienstgedaan om het redden van drenkelingen te belonen.

6.

Zilveren medaille met een doorsnede van 51 millimeter met Latijns randschrift, verleend aan Christian Gustaaf von Dentzsch wegens het redden van twee vrouwen uit de grachten van Delft in 1822.

12 Koninklijk bewijs van erkentelijkheid

7.

Voorzijde van de medailles met een Latijns randschrift en een waarde van vierentwintig, negen en vijf gulden.

Op 3 april 1820 schrijft de Minister van Marine aan de koning dat de behoefte bestaat om mensenredders bij de marine te kunnen belonen met een medaille en dat dit ook al regelmatig gebeurt.¹⁰ De Minister van Marine reikt af en toe een medaille uit aan schepelingen die iemand hebben gered. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een medaille die eind achttiende eeuw, door de Admiraliteit van Amsterdam, is ingesteld en bewaard is gebleven.

Verzocht wordt om het gebruik van deze medaille te legaliseren en de Minister van Marine voor de verleningen te machtigen. Bij koninklijk besluit nummer 7 van 5 april 1820 wordt bovenstaand voorstel goedgekeurd. De medaille, die aan een oranje lint gehecht is, wordt slechts sporadisch verleend. Voor de verlening is de Minister van Marine gemachtigd en deze kan zonder koninklijk besluit uitgevoerd worden. Er is hierop één uitzondering en dat betreft de verlening aan marineofficier J. de Bree die zich tijdens zijn reddende handeling niet aan boord bevond en op dat moment dus geen schepeling was. Men is ervan overtuigd dat Van Bree toch in aanmerking moet komen voor de medaille waarna de koning om toestemming wordt gevraagd om de op 5 april 1820 ingestelde medaille alsnog te verlenen.

Met het instellen van de medaille voor menslievende daden in 1822 raakt voorgenoemde medaille geleidelijk in onbruik en deze komt met koninklijk besluit nummer 122 van 7 december 1825 officieel te vervallen.

¹⁰ Brief als bijlage bij koninklijk besluit nummer 7 van 5 april 1820.

Een nieuwe medaille met Nederlandse tekst

Zoals in de koninklijke besluiten van 26 juni 1817 en 22 juni 1822 te lezen is, worden de medailles geslagen met op de voorzijde het randschrift 'WILH: NASS: BELG: REX. LUXEMB: M: DUX.' De medailles voor edelmoedige daden worden daarbij op de keerzijde voorzien van een toepasselijke tekst in de Nederlandse taal. Een medaille voor edelmoedig gedrag met een Latijnse voorzijde is dan wel overeenkomstig het koninklijk besluit, maar niet wenselijk omdat men graag wil dat de taal op de voor- en keerzijde gelijk is.¹¹

8.

Grote zilveren medaille met een waarde van 24 gulden met Nederlands opschrift, verleend aan Franz Wirz, ingenieur der Mijnen wegens moedig en menslievend gedrag bij het ongeluk in de kolenmijn bij Seraing.

¹¹ Brief van 21 juli 1823 van de Minister van Publiek Onderwijs, Nationale Nijverheid en de Koloniën als bijlage bij koninklijk besluit nummer 94 van 24 juli 1823.

Daarom wordt onderzocht of tegen geringe kosten gelijke stempels gemaakt kunnen worden met op de voorzijde de tekst in het Nederlands.

De extra stempels kunnen gemaakt worden voor 450 gulden waarna in het koninklijk besluit nummer 94 van 24 juli 1823 de aanpassing wordt vastgelegd. De nieuwe medailles krijgen op de voorzijde het randschrift 'WILLEM KONING DER NEDERL. G.H.V. LUXEMB.'. Het is niet duidelijk sinds wanneer de medailles met de Nederlandse voorzijde daadwerkelijk zijn uitgereikt, maar het is aannemelijk dat ontvangers van de medaille voor menslievend handelen vanaf 24 juli 1823 de Nederlandse variant krijgen.

Opvallend is dat het aantal verleningen voor menslievend hulpbetoon in 1824 terugloopt. Dit heeft te maken met de te hoog bevonden kosten door het grote aantal verleningen. Daarbij komt het ook regelmatig voor dat een redding zowel namens de koning als door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen¹² wordt beloond. Dit is niet de bedoeling. Om het aantal verleningen te verlagen, wordt besloten om een deel van de verleningen aan de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen over te laten en de Maatschappij daarvoor een jaarlijkse subsidie te verlenen. De Maatschappij zal de voorgestelde beloningen inzenden waardoor afstemming ontstaat en het dubbel belonen zoveel mogelijk voorkomen wordt.¹³ Deze subsidieverlening aan de Maatschappij komt na de troonopvolging door Willem II weer te vervallen.¹⁴

9.

Zilveren medaille met een breedte van 41 millimeter met Nederlands opschrift, verleend aan Klaas Cleindert voor zijn optreden bij de brand in de buskruitfabriek in Nieuwendam in 1828.

¹² Een in 1784 opgericht genootschap met als doel het verbeteren van het schoolonderwijs, de opvoeding van de jeugd en de verbetering van de beschaving van de burgers.

¹³ Koninklijk besluit nummer 72 van 18 januari 1825.

¹⁴ Koninklijk besluit nummer 72 van 1 december 1841.

Rond 1825 wordt bij de culturele beloning voor het eerst de medaille met een Nederlandse tekst gebruikt. De eerste ontvanger van wie dit bekend is, betreft P.J. Boonekamp wegens de vervaardiging van een portret van koning Willem I. Het is niet helemaal duidelijk wanneer, bij een beloning volgens het besluit uit 1817, de medaille met Nederlands of met Latijns opschrift wordt verleend. Het lijkt erop dat verleningen met een Latijnse tekst in aanmerking komen bij een schenking van wetenschappelijke aard. Bij andere vormen van verdienstelijk gedrag wordt eerder gekozen voor een medaille met het Nederlandse opschrift.

10.

Gouden medaille van 25 dukaten met Nederlands opschrift. Middels koninklijk besluit nummer 69 van 13 januari 1829 verleend aan luitenant ter zee Dirk Hendrik Kolff wegens het aanbieden van een exemplaar van zijn reisverhaal over zijn reis door de zuidelijke Molukse archipel. Bron: Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank.

Cholera in de lage landen

Eind jaren twintig van de negentiende eeuw wordt Nederland geteisterd door een cholera-epidemie. Tijdens deze epidemie is een groot aantal geneesheren geheel belangeloos in de weer om zieken te helpen.

Naar aanleiding van hun inzet wordt besloten om overeenkomstig het koninklijk besluit van 1817 medailles te verlenen aan de betrokken geneesheren. Ondanks dat hier eigenlijk sprake is van menslievend handelen wordt bij de verlening toch verwezen naar het besluit van 1817. Naast een groot aantal gouden medailles van 25 dukaten worden 16 zilveren medailles van tien dukaten toegekend. Het blijkt echter dat een zilveren medaille met een breedte van 67 mm erg dik zou worden als deze een waarde van tien dukaten moet vertegenwoordigen. Tien dukaten komt in die tijd overeen met ruim 50 gulden. Dit betekent dat de zilveren medaille een dikte van ongeveer 14 millimeter zal hebben en daarmee ruim twee keer zo dik zal zijn als de medaille van vierentwintig gulden en dat vindt men te dik.¹⁵ Daarom wordt besloten om, in plaats van de zilveren medaille, eenmalig een gouden medaille te verlenen met een waarde van tien dukaten. Op 28 juni 1830 wordt dit bij koninklijk besluit vastgelegd. De medaille van tien dukaten wordt op de stempel met een breedte van 41 mm geslagen en is daarmee even breed als de medaille van 25 dukaten, maar minder dik.

11.

Gouden medaille van 25 dukaten met Latijns opschrift, verleend aan M. Rode wegens zijn hulp bij de cholera-epidemie die in verschillende provincies hebben gewoed in de jaren 1826 en 1827.

Bron: Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank.

¹⁵ Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken als bijlage bij koninklijk besluit nummer 57 van 28 juni 1830.

In ditzelfde besluit wordt ook bepaald dat de zilveren medaille van tien dukaten komt te vervallen en wordt vervangen door zilveren medailles met een waarde van vierentwintig, negen en vijf gulden waarvoor respectievelijk de stempel van 67, 51 en 41 millimeter wordt gebruikt. Hiermee wordt het aantal verleningsmogelijkheden voor de culturele en de menslievende beloningen gelijkgetrokken.

12.

Zilveren medaille van vierentwintig gulden met Latijns opschrift, verleend aan Johannes Frederik Kerst wegens het aanbieden van een door hem opgesteld werk met de titel 'Heelkundige Mengelingen'.

Een aantal aanpassingen

De verlening in 1830 waarbij eenmalig gouden medailles van tien dukaten worden uitgereikt, blijkt een doelmatige keuze te zijn. Omdat het waardeverschil tussen een medailles van 24 gulden en 25 dukaten erg groot is en de zilveren medaille van tien dukaten vervallen is, bestaat de wens om een medaille te kunnen verlenen die een tussenliggende waarde vertegenwoordigt. Dit is de reden dat eind 1836 opnieuw een discussie ontstaat om gouden medailles van tien dukaten uit te reiken als wordt voorgesteld om Charles Marc een zilveren medaille met een innerlijke waarde van negen gulden te verlenen. De koning geeft in overweging of aan Marc, gezien zijn stand als geneesheer, toch niet een gouden medaille van tien dukaten verleend kan worden. Uiteindelijk, met koninklijk besluit nummer 86 van 23 februari 1837, krijgt de heer Marc een gouden medaille van tien dukaten.

Een aantal maanden na de verlening aan Charles Marc wordt in koninklijk besluit nummer 79 van 7 mei 1837 de gouden medaille van tien dukaten als aanvulling opgenomen op de eerdere besluiten van 1817 en 1822. In dit besluit wordt tegelijk bepaald dat de gouden medaille van tien dukaten op de kleinste stempel, oftewel die van 41 millimeter, wordt geslagen. De gouden medaille van 25 dukaten wordt vanaf dat moment niet meer op de kleinste stempel geslagen, maar op dezelfde stempel als die van 50 dukaten. Dit betekent dat de medailles van 25 en 50 dukaten vanaf 1837 dezelfde diameter en een verschillende dikte hebben. Daarnaast wordt in bovengenoemd besluit de waarde van de zilveren medailles verlaagd naar respectievelijk zestien, zes en drie gulden vijftig.

13.

Gouden medaille van 25 dukaten met Latijns opschrift, verleend aan August Heinrich Hoffmann in 1836. Deze medaille is een van de laatste gouden medailles van 25 dukaten die op de stempel van 41 millimeter geslagen wordt. Vanaf 1837 zullen de medailles van 25 dukaten op het stempel van 51 millimeter geslagen worden.

Bron: Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank.

Een jaar later, met koninklijk besluit nummer 87 van 22 juli 1838 wordt de waarde-aanduiding losgelaten. Vanaf dat moment worden de medailles aangeduid met hun grootte, waarbij de grootste medaille die van de eerste grootte, namelijk 67 millimeter, betreft.

Verdienstelijk gedrag ten behoeve van vaccinaties

Tot 1800 zijn de pokken een gevreesde ziekte waar vooral veel kinderen aan overlijden. Eind achttiende eeuw wordt ontdekt dat mensen die in aanraking komen met het mildere koepokvirus een minder ernstige vorm van de pokken krijgen. Deze ontdekking is de basis voor de vaccinatie tegen de pokken. De vaccinaties werken zo goed¹⁶ dat onder koning Lodewijk Napoleon de inenting voor schoolgaande kinderen van minder vermogende ouders verplicht wordt gesteld. Later, onder koning Willem I, geldt deze verplichting voor alle schoolgaande kinderen.

Het vaccineren wordt op verschillende manieren gepromoot. Zo wordt tijdens het bewind van koning Lodewijk Napoleon een medaille ingesteld. In elk van de elf departementen krijgen de drie artsen met de meeste, maar in elk geval meer dan 100, gratis vaccinaties op hun naam een gouden medaille met een waarde van tien dukaten. Ook nadat Willem Frederik, Prins van Oranje Nassau tot soeverein vorst is uitgeroepen, wordt met soeverein besluit nummer 6 van 7 september 1814, de medaille opnieuw voor dit doel ingesteld. In besluit nummer 20 van 18 april 1818, worden enkele wijzigingen doorgevoerd. Een van de wijzigingen betreft het loslaten van het aantal uit te reiken medailles per provincie.

14.

Koepokmedaille zoals ingesteld door koning Lodewijk Napoleon en later ook door koning Willem I overgenomen. Op de keerzijde staat in het Latijn dat de medaille bedoeld is voor artsen met meer dan 100 verrichte koepokvaccinaties. Bron: Munthandel Verschoor.

¹⁶ In het Nederlands Tijdschrift voor de geneeskunde van 28 oktober 1858 valt te lezen dat in het tijdvak 1774 – 1803 ruim 20.000 kinderen aan kinderziekten overlijden. In het tijdvak 1804 – 1833, vanaf de start van de vaccinaties, zijn dat er ruim 5.000 en in het tijdvak 1834 – 1857 nog ruim 2.000.

Koning Willem I gebruikt voor de beloning de medaille die door Lodewijk Napoleon is ingesteld namelijk de medaille met op de voorzijde een koe met het randschrift 'VOLITAT JAM FAMA PER ORBEM'¹⁷ en het jaar 'MDCCCIX'. Op de keerzijde zijn het randschrift 'PRO VARIOL. VACC. INSIT. PLUS C CIVIB. UNO ANN. GRATIS ADMINISTR.'¹⁸ en een lauwerkrans te zien waarbinnen de naam van de ontvanger geplaatst wordt. Het enige verschil is dat de waarde van de medaille, tijdens het bewind van Willem I, iets wordt verlaagd naar 50 gulden.

Na het besluit van 18 april 1818 neemt het aantal jaarlijkse verleningen toe. Een arts komt in aanmerking voor de medaille als hij meer dan 100 vaccinaties heeft uitgevoerd, zoals ook valt te lezen op de keerzijde van de medaille. Rond 1830 ontstaat het gevoel dat de uitreiking van de medailles het doel voorbij schiet. Liever wil men personen of instellingen met een medaille vereren die op uitmuntende wijze verdienstelijk zijn voor de bevordering van de koepokinenting. Verlening van medailles moet niet meer alleen gebaseerd worden op het aantal verleende vaccinaties. Daarnaast moet ook het aantal uit te reiken medailles flink omlaag naar een totaal van maximaal 22 in de Nederlandse provincies. Een voorstel wordt ingediend en vastgelegd in het koninklijke besluit nummer 89 van 24 mei 1832 en geldt vanaf de verleningen voor het jaar 1832.¹⁹

Als in 1834 de personen bekend worden gemaakt die voor het jaar 1832 in aanmerking komen voor een gouden medaille is nog niet vastgelegd welke medaille hiervoor gebruikt zal worden. Op de keerzijde van de oude medaille staat namelijk nog steeds te lezen dat de medaille verleend wordt bij meer dan 100 vaccinaties en dat sluit niet meer aan bij de werkelijke reden van de verlening. Eerder, bij de onderbouwing van het besluit van 24 mei 1832, is ook een voorstel gedaan om voor dit doel de meer algemene beloningsmedaille te verlenen met op de voorzijde het beeld van de koning. Echter men is toen vergeten om dit mee te nemen in het besluit.²⁰ Dit wordt rechtgezet in het besluit nummer 109 van 1 november 1834 waarin wordt bepaald dat voortaan de in 1817 ingestelde beloningsmedaille wordt gebruikt voor verdienstelijk gedrag bij de koepokineningen. In dit besluit wordt ook bepaald dat op de keerzijde de naam van de ontvanger en de tekst 'DE PROPAGANDA VARIOLARUM VACCINARUM INSITIO BENE MERITO REX. D. MDCCC...' ²¹ geplaatst worden. De voorzijde laat koning Willem I zien met daaromheen het Latijnse randschrift.

¹⁷ De faam vliegt reeds boven de aarde.

¹⁸ Voor aan meer dan 100 gratis verrichte koepokineningen aan burgers in een jaar.

¹⁹ De verleningen over de jaren 1829, 1830 en 1831 moeten dan nog gebeuren. Deze verleningen worden met koninklijk besluit nummer 114 van 26 april 1834 nog volgens de bepalingen uit het besluit van 1818 toegekend.

²⁰ Zie brief van 28 oktober 1834 van de Minister van Binnenlandse Zaken, als bijlage bij het koninklijk besluit nummer 109 van 1 november 1834.

²¹ Voor verdienste bij de bevordering van de pokkenvaccinaties, vanwege de koning.

Bij de verlening van de medailles neemt Maastricht een aparte plek in. Na de Belgische opstand komt bijna geheel Limburg in handen van de Belgen. Alleen de gemeenten Maastricht en Mook blijven trouw aan het Nederlandse bestuur. Pas als Nederland in 1839 het verdrag van Londen tekent en daarmee de soevereiniteit van België erkent, doet België afstand van het oostelijk deel van Limburg en valt ook het huidige Limburg onder Nederlands bestuur. Tot die tijd worden alleen in Maastricht gouden medailles verleend voor het gratis vaccineren. Echter dit gebeurt in het begin nog volgens de bepalingen van het besluit uit 1818. Pas in 1835 wordt vastgelegd dat, vanaf dat jaar, ook voor de aan Nederland trouwe delen van Limburg één medaille per jaar beschikbaar komt volgens de bepalingen zoals vastgelegd in het besluit van 24 mei 1832.²² In een brief van de buitengewoon commissaris van de Koning in Limburg aan de Rijksmunt worden de medailles voor Maastricht over de jaren 1833, 1834 en 1835 besteld.²³ In deze brief wordt aangegeven dat de medailles over de jaren 1833 en 1834 op de wijze overeenkomstig de bepalingen van het besluit uit 1818 vervaardigd worden. De medaille voor het jaar 1835, daarentegen moet worden vervaardigd volgens de nieuwe wijze waaruit blijkt dat voor Maastricht de medaille met het beeld van de koning pas vanaf 1835 wordt gebruikt. Nadat in 1839 oostelijk Limburg weer onder Nederlands bestuur komt, wordt het aantal toe te kennen medailles voor heel Limburg bepaald op twee.²⁴

15.

Gouden medaille verleend aan het Amsterdams genootschap ter bevordering van de koepokinenting voor uitmuntende verdienste bij de bevordering van de koepokinenting in 1833. Bron: Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank.

²² Koninklijk besluit nummer 97 van 7 mei 1835.

²³ Nationaal Archief, Rijksmunt 2-08-94 inv. nr. 358, brief van 12 januari 1837.

²⁴ Koninklijk besluit nummer 28 van 18 oktober 1840.

Vanaf de verlening voor het jaar 1839, wordt de medaille met het Latijnse opschrift en met het beeld van koning Willem II gebruikt. Tegelijk ontstaat in die tijd het idee dat de koepokinenting voldoende is ingeburgerd in de Nederlandse samenleving en dat aanmoediging door middel van een medaille niet meer nodig is. De koning is het hiermee eens en besluit op 29 mei 1843 dat de medaille voor het laatst over het jaar 1842 wordt verleend. Echter, de medaille wordt niet helemaal afgeschaft. In artikel drie van bovengenoemd besluit is bepaald dat de medaille bij uitzondering voor buitengewone verdiensten alsnog verleend worden. Er zijn echter geen toekenningen na 1842 bekend en op 29 februari 1848 wordt het bestaande besluit gewijzigd en verdwijnt het betreffende derde artikel en daarmee de mogelijkheid deze medailles uit te reiken.

16.

Gouden medaille verleend aan W.H. Swart wegens uitmuntende verdiensten bij de bevordering van de koepokinenting in 1840. Deze medaille aan Swart is ook afgebeeld in het boek van Dirks.²⁵ Echter daarin is de voorzijde van de medaille met de Nederlandse tekst getekend. Dit is niet juist zoals bovenstaande afbeelding laat zien. Bron: Fries Museum.

²⁵ Afbeelding 480.+ plaat LXXI.

Versimpeling onder koning Willem II

Koning Willem I doet in 1840 afstand van de troon ten gunste van zijn zoon, waarna op 28 november 1840 de inhuldigingsplechtigheid van de nieuwe koning plaatsvindt. Met de komst van koning Willem II wordt een aantal veranderingen doorgevoerd die te maken hebben met verleningen van beloningsmedailles. Zo wordt bijvoorbeeld het aantal typen medailles teruggebracht. De eerste persoon die in aanmerking komt voor een medaille naar aanleiding van een aangeboden boekwerk, betreft Lambert Quetelet, directeur van het observatorium te Brussel. Quetelet krijgt in december 1840 een medaille van de vierde grootte toegekend.²⁶ De daadwerkelijke verlening van de medaille wordt echter uitgesteld aangezien nog een besluit over de classificatie van de medailles genomen moet worden.²⁷

Met koninklijk besluit nummer 22 van 24 januari 1841 wordt het eerdere besluit uit 1838 aangepast en wordt bepaald dat voortaan de beloningsmedaille slechts in één grootte verleend zal worden. In de praktijk betekent dit een medaille in goud van tien dukaten die 41 millimeter breed is en een zilveren medaille met een waarde van zes gulden van 51 millimeter breed. De heer Quetelet krijgt de gouden medaille met een waarde van tien dukaten. Twee maanden later krijgt Schouberg, graveur bij de Rijksmunt, opdracht om stempels voor de medailles te produceren.²⁸ Het gaat om vier stempels: twee verschillende breed-

17.

Gouden medaille met een breedte van 41 millimeter met Latijns opschrift, verleend aan Constantin Tisschendorff wegens het aanbieden van zijn werk 'Codex Ephraemi Syri rescriptus, sive Fragmenta Novi Testamenti' waarin, eerder onleesbare, delen van het Nieuwe Testament gedeeltelijk ontcijferd zijn.
Bron: Munthandel Verschoor.

²⁶ Koninklijk besluit nummer 4 van 23 november 1841.

²⁷ Koninklijk besluit nummer 25 van 21 december 1841.

²⁸ Koninklijk besluit nummer 93 van 27 maart 1841.

tes met een opschrift in de Latijnse en de Nederlandse taal. De stempels met het Latijnse schrift zijn bedoeld voor de wetenschappelijke beloningen terwijl de Nederlandse variant voor zowel de culturele als de menslievende beloning gebruikt kan worden.

Eind 1841, bij koninklijk besluit nummer 72 van 1 december, volgt nog een wijziging waarbij de medaille voor menslievende daden wordt uitgebreid met een bronzen medaille. Voor deze bronzen medaille wordt, net als bij de zilveren medaille, de stempel van 51 millimeter gebruikt.

18.

Zilveren medaille, verleend aan de Gerrit Bij die met gevaar voor eigen leven het leven van Gerrit Jans Smits heeft gered. Smits was op 16 januari 1844 al vissend op een losgeraakt stuk ijs in zee gedreven.
Bron: Teylers Museum, Haarlem.

19.

Bronzen medaille, verleend aan Pieter Scheeren te Maasbracht voor het redden van een drenkeling uit de Maas.

Veelzijdig gebruik door koning Willem III

Op 17 maart 1849 overlijdt koning Willem II en wordt zijn zoon de nieuwe koning. In tegenstelling tot zijn vader en grootvader zal koning Willem III in zijn regeerperiode de medaille veel breder inzetten dan oorspronkelijk bedoeld is. De medailles worden met dezelfde stempel geslagen, maar het doel waarvoor de medailles verleend worden, is anders. De hoofdstukken hierna gaan hier verder op in. Wat betreft de medailles voor menslievend hulpbetoon en de culturele beloningen laat de koning het besluit uit 1841 onveranderd. Van der Kellen, graveur bij de Rijksmunt, krijgt de opdracht om vier nieuwe stempels te maken

20.

Zilveren medaille, verleend aan kapitein C. Haacke wegens het redden van de bemanning van het Nederlandse schip 'Concordia' in 1852.

21.

Bronzen medaille, verleend aan Gerhard Fokko Servatius die op 13 juli 1852 bij Celebes een overboord gevallen matroos redt.

met de beeltenis van koning Willem III.²⁹ De stempels worden vervaardigd met een doorsnede van ongeveer 50 en 40 millimeter, beide met zowel de Nederlandse als de Latijnse tekst op de voorzijde.

Het aantal verleningen van culturele en wetenschappelijke aard is onder koning Willem III zeer spaarzaam, zeker als het gaat om medailles die volgens het officiële besluit uit 1841 worden verleend. In totaal zullen dit er vijf zijn: drie zilveren en twee gouden. De koning wijkt daarnaast regelmatig af door, los van het besluit uit 1841, gouden medailles te verlenen met een waarde van 20 of meer dukaten in plaats van de gebruikelijke gouden medaille van tien dukaten. Zo ontvangen de leden van de commissie ter vervaardiging van het boek 'Pharmacopoea Neerlandica in Nederlandsche Apotheken' in 1849 de medaille in goud met een waarde van 20 dukaten. Ook bij latere verleningen betreft een zwaardere gouden medaille eerder regel dan uitzondering waarbij hoofdzakelijk de stempel van 50 millimeter met de Nederlandse tekst wordt gebruikt.

Een bijzondere verlening vindt plaats bij koninklijk besluit nummer 17 van 17 maart 1877. Het betreft een medaille aan Charles Gardiner die voorwerpen schenkt die hebben toebehoord aan Barentsz en Van Heemskerck en gevonden zijn in het 'behouden huis' op Nova Zembla. Het belang van deze schenking wordt als zeer groot gezien en daarom ontvangt Gardiner een grote gouden medaille van ongeveer 70 millimeter, die speciaal voor deze gelegenheid gemaakt wordt. Op de voorzijde staat het borstbeeld van de koning. Op de keerzijde staat een toepasselijke tekst binnen een lauwerkrans.³⁰

In 1877 wordt de medaille voor culturele en wetenschappelijke beloningen middels een nieuw koninklijk besluit herzien en wordt een nieuwe stempel voor de keerzijde gemaakt. Daar waar de koning na 1877 gebruik wil maken van een beloning zonder verwijzing naar het culturele of wetenschappelijke aspect in het koninklijk besluit, blijft men de oude medaille gebruiken. Dit gebeurt na 1877 slechts één keer. Het betreft de Vlaamse schrijver Hendrik Conscience die wegens zijn honderdste boek een gouden medaille van 30 dukaten krijgt toegekend waarbij wordt aangegeven dat hiervoor het oude model kan worden gebruikt.³¹ Voor de keerzijde van de medaille wordt, zoals gebruikelijk is, een stempel met een speciale tekst gemaakt.

²⁹ Koninklijk besluit nummer 78 van 21 juli 1849.

³⁰ Aangezien de medaille niet met de gebruikelijke stempels is geslagen, wordt deze medaille als buitenmodel beschouwd en is daarom niet opgenomen in de naamlijst.

³¹ Nationaal Archief, Rijksmunt 2-08-94 inv. nr. 1122. Bestelbrief van 10 augustus 1881 waarin aangegeven wordt dat de medaille gelijk moet zijn aan die van Lina Schneider uit 1873.

22.

22.
Bronzen afslag van de medaille verleend aan Charles Gardiner. Bron: Teylers Museum, Haarlem.

23.

23.
Bronzen afslag van de medaille verleend aan Hendrik Conscience. Bron: Teylers Museum, Haarlem.

24.

Getuigschrift verleend aan C.G. Stiehl wegens het redden van vijf personen van het zinkende Nederlandse schip 'Mettuna Jacobina'.

32 Koninklijk bewijs van erkentelijkheid

Een eenheidsmedaille voor menslievende hulp

Net als bij de beloningen van culturele en wetenschappelijke aard, is ook het aantal verleningen van medailles voor menslievende daden in het begin gering. De verlening van de medailles voor menslievend hulpbetoon laat vaak lang op zich wachten door vertraging in het productieproces bij de Rijksmunt. Dit leidt tot klachten en een discussie om de medaille in het vervolg als een eenheidsmodel, zonder persoonlijke tekst, uit te reiken. Naast een versnelling in het proces wordt hierdoor tegelijk een besparing gerealiseerd. De medaille met persoonlijke tekst op de keerzijde wordt voor het laatst in brons verleend in juli 1854 en voor het laatst in zilver in september 1854.³² Bij koninklijk besluit nummer 64 van 22 september 1855 wordt de eenheidsmedaille vastgesteld met op de keerzijde de tekst 'VOOR MENSCHLIEVEND HULPBETOON'. De ontvangers krijgen naast de medaille ook een getuigschrift waarop de menslievende daad beschreven wordt. Het model van het certificaat wordt later, in november, vastgesteld. Na instelling van het nieuwe type medaille stijgt het aantal verleningen sterk. En doordat medailles op voorraad zijn, zit er ook weinig tijd tussen het moment van verlening en de uitreiking.

Na het besluit in 1855 krijgt ook deze keer Van der Kellen de opdracht om stempels te maken voor de nieuwe grote medaille. Voor de kleinere medaille van 41 millimeter wordt geen nieuwe stempel gemaakt. Het borstbeeld van de nieuwe medaille wijkt iets af van het borstbeeld wat op de eerdere medailles te zien is. Dit geldt ook voor het randschrift op de voorzijde. Op de medailles die tussen 1849 en 1855 uitgereikt zijn, staat de tekst 'WILLEM III KONING DER NEDERL. G.H.V. LUXEMB.'. Op de eenheidsmedaille staat op de voorzijde de tekst 'WILLEM III KONING DER NED. G.H.V.L.'.

De nieuwe stempel wordt veel gebruikt waardoor de kwaliteit van de stempel langzaam achteruit gaat. Op 4 februari 1875 schrijft de controleur bij de Rijksmunt een brief aan het Muntcollege waarin gesteld wordt dat de stempel, die gebruikt wordt voor de medaille voor onder andere menslievende daden, slijtage vertoont.³³ Eind februari wordt door het Muntcollege aan de minister voorgesteld de stempel te vervangen. Men is akkoord met dit voorstel en Menger krijgt de opdracht om de nieuwe stempel te vervaardigen. De eerste afslag van de nieuwe stempel wordt op 12 april 1875 geleverd.³⁴ Op de nieuwe medaille is het borstbeeld van een oudere Willem III te zien met daaronder de naam Menger. De tekst op de medaille blijft gelijk.

³² Mulder, 'Een bewijs van goedkeuring en tevredenheid'.

³³ Nationaal Archief, Rijksmunt 2-08-94 inv. nr. 1116. Brief van 4 februari 1875.

³⁴ Mulder, 'Een bewijs van goedkeuring en tevredenheid', blz. 31.

Het eenheidsmodel wordt gebruikt voor zowel de bronzen als de zilveren medaille. De gouden medaille houdt een persoonlijke tekst op de keerzijde. Dit gebeurt na 1854 nog zes keer en in 1878 voor het laatst aan de Nederlandse militaire officier Van Gelder.

25.

Zilveren medaille voor menslievend hulpbetoon van het eenheidsmodel.

26.

Zilveren medaille voor menslievend hulpbetoon gebruikt vanaf 1875.

27.

Gouden medaille verleend aan Hendrik Jacobus Vinkhuijzen wegens moedige en menslievende hulp bij de tyfusepidemie te Maassluis in 1865.

28.

Zilveren medaille, in 1856 verleend aan J. van Dijke wegens 50 jaar trouwe dienst als onderwijzer.
Bron: Teylers Museum, Haarlem.

29.

Zilveren medaille, in 1866 verleend aan Dirk Keijser Roos wegens zijn 50 jarige trouwe dienst als onderwijzer te Amsterdam.

Trouwe ambtsvervulling door onderwijzers

Direct aan het begin van de regeerperiode van koning Willem III ontstaat een nieuw gebruik van de bestaande medaille. Het betreft een medaille voor onderwijzers die gedurende lange tijd, over het algemeen 50 jaar, hun ambt vervullen. De eerste onderwijzer die in aanmerking komt is David Borking, die op 24 juni 1849 als onderwijzer te Middelburg 50 jaar in dienst is. Het is de gouverneur van Zeeland die in een brief aan de Minister van Binnenlandse Zaken vraagt “of de koning genegen is een blijk van openlijke erkenning” te geven. De minister legt deze vraag voor aan de koning waarbij de minister aangeeft dat hem een zilveren medaille, zoals met de koninklijke besluiten van 22 juli 1838 en 24 januari 1841 is vastgelegd, het meest geschikt lijkt.³⁵ Koning Willem III is akkoord waarmee een nieuwe traditie ontstaat. Aangezien de stempels met daarop de nieuwe beeltenis van koning Willem III nog niet gereed zijn, wordt bij het jubileum van de heer Borking te kennen gegeven dat verlening van de medaille later zal plaatsvinden. Uiteindelijk, anderhalf jaar na de toekenning, ontvangt Borking zijn medaille.

Over het algemeen worden de medailles voor onderwijzers in zilver verleend met op de keerzijde een persoonlijke beschrijving in hoog reliëf. In een enkel geval van uitzonderlijke verdienste wordt een gouden medaille verleend. Deze gouden medailles hebben oorspronkelijk een waarde van 25 dukaten en worden, net als de zilveren medailles, op de stempel

30.

Zilveren medaille, in 1876 verleend aan S. Admiraal wegens 50 jaar trouwe dienst als onderwijzer.

Bron: Teylers Museum, Haarlem.

³⁵ Koninklijk besluit 6 juni 1849 K15, geheim.

van 51 millimeter geslagen. Echter om de medailles goed te kunnen slaan is een waarde van 30 dukaten vereist. Een aantal van deze gouden medailles heeft daarom een hogere waarde.³⁶ In de jaren tachtig van de negentiende eeuw neemt de aandacht voor deze medaille af en hij wordt in 1884 voor het laatst verleend. Waarom de aandacht afneemt en het uitreiken stopt is niet duidelijk. In totaal zijn in een periode van vijfendertig jaar zes gouden en ruim 160 zilveren medailles aan onderwijzers uitgereikt.

Voor de medailles voor onderwijzers zijn drie verschillende stempels gebruikt. In de beginperiode wordt de stempel met op de voorzijde het randschrift 'WILLEM III KONING DER NEDERL. G.H.V. LUXEMB' gebruikt. In 1856 volgt de nieuw geproduceerde voorzijde met het randschrift 'WILLEM III KONING DER NEDERL. G.H.V.L.'³⁷ en een vernieuwd borstbeeld. Tenslotte volgt vanaf 1875 een medaille met het borstbeeld van de oudere koning, welke door Menger is gesneden.

³⁶ Zie bestelbrief van het Minister van Binnenlandse Zaken aan het Muntcollege van 15 augustus 1861 in het Nationaal Archief, Rijksmunt 2-08-94 inv nr. 1102.

³⁷ De medaille aan Meeter, welke met koninklijk besluit nummer 83 van 12 april 1856 is toegekend, is van het eerste type. Zie de platenatlas van Dirks, afbeelding 777.

Landelijke kunsttentoonstellingen

In 1858 stelt de Minister van Binnenlandse Zaken voor om jaarlijks gouden rijksmedailles te verlenen aan kunstenaars die op een landelijke tentoonstelling exposeren. De uitreiking van de medailles is bedoeld om de tentoonstelling zo veel mogelijk "luister bij te zetten en ten behoeve van het uitlokken van merkwaardige kunstwerken".³⁸ Jaarlijks worden zes gouden medailles van 30 dukaten beschikbaar gesteld waarvan er drie aan Nederlandse en drie aan buitenlandse kunstenaars verleend kunnen worden. Ook wordt aangegeven dat de medailles slechts bij één landelijke tentoonstelling verleend worden en dat, in het geval meerdere tentoonstellingen per jaar plaatsvinden, vooraf een keuze gemaakt wordt bij welke tentoonstelling de medailles worden uitgereikt. De minister wordt gemachtigd om de verlening van de medailles verder te regelen waardoor er geen koninklijk besluit aan de afzonderlijke verleningen gekoppeld is. Een commissie wordt ingesteld om de werken van de meesters te beoordelen en doet een voorstel voor de te verlenen medailles.

Voor de medaille wordt de grote stempel met het Nederlandse randschrift gebruikt. De eerste zes verleningen vinden in 1859 plaats bij de tentoonstelling die in Den Haag wordt gehouden. Drie Nederlanders en drie buitenlanders ontvangen de medaille. Er worden niet elk jaar zes medailles uitgereikt. Als de commissie te weinig kwaliteit ziet, kunnen ook minder verleningen plaatsvinden. Daarom wordt in 1861 slechts aan twee en in 1862 aan drie meesters een medaille verleend.

31.

Gouden medaille verleend aan Jan Weissenbruch voor zijn kunstwerk bij de tentoonstelling in Den Haag in 1859. Bron: Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank.

³⁸ Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de koning van 28 december 1858 Litt. B, 5e afdeling.

In 1863 wordt geconstateerd dat het uitreiken van een medaille niet het juiste middel is om kunstenaars te prikkelen hun beste kunstwerken te tonen op een landelijke tentoonstelling. Het blijkt namelijk dat bekroonde werken onverkocht blijven en dat kunstenaars die eerder een medaille ontvangen hebben zich buiten mededinging stellen en de tentoonstellingen niet meer bezoeken. De bestuurders zijn van mening dat het beter werkt om de beste kunstwerken aan te kopen. Vanaf 1863 worden geen medailles van rijkswege meer verleend en wordt het beschikbare geld besteed aan de aankoop van een of meer daartoe waardig gekeurde werken.³⁹

³⁹ De Nederlandse Spectator nummer 43 van 7 november 1863 en nummer 34 van 20 augustus 1864.

Beloning voor vaccinaties

In 1861 ontstaat een nieuwe medaille, als een soort opvolger van de in 1842 afgeschafte medaille voor de koepokvaccinaties. De nieuwe medaille wordt bij koninklijk besluit nummer 80 van 19 januari 1861 ingesteld om geneeskundigen of vaccinatiebureaus die zich verdienstelijk hebben gemaakt bij het gratis vaccineren van minder vermogenden te belonen. De beloning voor de geneeskundigen bestaat uit een medaille of een premie van 20 gulden, de keuze ligt bij de geneeskundige. In het besluit nummer 67 van 7 april 1861 wordt de medaille nader omschreven. In het eerste artikel van het besluit wordt het model van de medaille vastgesteld. Op de voorzijde wordt het randschrift 'GVILIELMVS III. REX. NEERL. M.D.L.'⁴⁰ geplaatst. Op de keerzijde is de tekst 'BENE MERET. DE RE. PVBLICA. QVI VALETV-DINEM CIVIVM TVETVR'⁴¹ te lezen. In het tweede artikel wordt bepaald dat naast de eerder genoemde zilveren medaille ook een medaille in brons verleend kan worden. Het verschil tussen een bronzen of zilveren medaille wordt in het besluit niet uitgelegd. De Minister van Binnenlandse Zaken wordt belast met de uitvoering van bovengenoemde besluiten.

Per provincie wordt het aantal jaarlijks te verlenen medailles vooraf vastgelegd. Voor de provincie Zeeland is dat bijvoorbeeld vijf en voor Zuid Holland twaalf. De gemeentebesturen geven bij de provincies aan hoeveel inentingen per geneesheer zijn uitgevoerd. Vervol-

32.

Zilveren medaille voor het gratis vaccineren van minder vermogenden. De medaille is in 1865 door de Maastrichtse dokter J.A. Nijst ontvangen. Normaal gesproken worden de medailles niet op naam gesteld, waarschijnlijk heeft de ontvanger de medaille zelf laten graveren.

⁴⁰ Willem III, koning der Nederlanden, Groothertog van Luxemburg.

⁴¹ Verdienste wegens bescherming van de gezondheid van haar burgers.

gens wordt, jaarlijks voor 15 maart, door de provincies aan de minister aangegeven welke geneesheren of vaccinatiebureaus in aanmerking komen voor een beloning. Daarbij wordt ook aangegeven of de betreffende geneesheer een medaille of de geldelijke beloning van 20 gulden verkiest.⁴²

Ondanks de bedoeling om de medailles jaarlijks, in een vastgesteld aantal, te verlenen, heeft daarnaast een paar keer een aanvullende verlening plaatsgevonden waarbij de vaccinatiemedaille als wenselijke onderscheiding wordt gezien. In 1863 wordt bijvoorbeeld aan H. Schlesinger uit Wenen de zilveren medaille toegekend wegens zijn toezending van verbeterde koepokstof. En in 1864 ontvangt A.J. van Mourik de medaille voor zijn bijzonder ijverige zorg tijdens een in Stellendam heersende epidemie.

Naast de mogelijkheid om de medailles te verlenen aan geneesheren en vaccinatiebureaus wordt in het instellingsbesluit aangegeven dat in bijzondere gevallen een verkleind en draagbaar model van de medaille verleend kan worden. Wat die bijzondere gevallen zijn, is niet bekend. Bepaald wordt dat de grootte van deze draagmedaille ongeveer gelijk is aan een tien cent stuk en dat hij aan een blauw lint met twee oranje biezen aan de buitenzij-

33.

Draagmedaille behorend bij de vaccinatiemedaille die in bijzondere gevallen verleend kan worden. De medaille heeft aan de bovenzijde een krans van eiken- en laurierblad.

⁴² Provinciaal blad van Zeeland over het jaar 1861, nummer 22.

den hangt. Ondanks dat deze draagbare medaille is ingesteld, heeft geen enkele verlening plaatsgevonden. Dit geldt ook voor de bronzen medaille, die wel is ingesteld, maar nooit is verleend.

Na de instelling van de vaccinatiemedaille wordt herhaaldelijk getwijfeld of het doel, namelijk het gratis vaccineren van arme mensen, wel wordt bereikt met de beloning. Advies wordt ingewonnen bij de zeven geneeskundige raden in Nederland. De raden concluderen dat het vaccineren heel eenvoudig is en al in groten getale gebeurt en daarmee geen bijzondere verdienste meer is. Daarnaast blijkt de verlening van de medaille of de premie tot misbruik te leiden. Onder andere wordt geconstateerd dat sommige geneeskundigen gedurende bepaalde tijd vaccinaties achterwege laten, met extra besmetting tot gevolg, zodat op een later moment een groter aantal vaccinaties verricht kan worden.⁴³ Vijf van de zeven raden adviseren dan ook om de medaille niet meer te verlenen. Dit advies wordt overgenomen en bij koninklijk besluit nummer 8 van 28 april 1867 worden de eerdere besluiten uit 1861 weer ingetrokken en komt daarmee de vaccinatiemedaille te vervallen. In de korte periode waarin deze medaille verleend is, zijn in totaal ruim 300 personen en elf instellingen met een medaille vereerd. Naast de ontvangers van de medaille kiezen 22 geneesheren voor de geldelijke beloning.

34.

Bronzen vaccinatiemedaille welke wel is ingesteld, maar nooit is verleend. Bron: Teylers Museum, Haarlem.

⁴³ Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken nummer 304 van 27 april 1867, 9e afdeling, medische politie.

Voor kunsten en wetenschappen

Zoals eerder al aangegeven, wordt tijdens de regeerperiode van koning Willem III een zeer gering aantal medailles voor culturele en wetenschappelijke doeleinden verleend. Waarschijnlijk heeft deze medaille bij de koning minder aandacht gekregen door een aantal nieuw ingestelde type beloningen. Hier komt verandering in als in 1877 de Minister van Binnenlandse Zaken de koning er op attendeert dat een aantal musea regelmatig schenkingen krijgt die een verrijking voor hun collectie zijn.⁴⁴ De minister geeft aan dat dergelijke schenkingen een beloning verdienen zodat dit anderen kan beïnvloeden ook dergelijke schenkingen te doen. Daarom wordt voorgesteld om de oorspronkelijk besluiten uit 1817, 1838 en 1841 aan te passen door, naast beloningen voor aangeboden boek- en kunstwerken, ook ander verdienstelijk gedrag voor de rijksverzamelingen van wetenschap en kunst te belonen.

Met koninklijk besluit nummer 32 van 5 mei 1877 wordt vastgelegd dat de eerdere besluiten worden uitgebreid. De uitbreiding bestaat uit de bepaling dat de medaille ook kan worden toegekend aan personen die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor wetenschappelijke en kunstverzamelingen van het Rijk, bijvoorbeeld door een belangrijke schenking.

35.

Zilveren medaille in 1882 verleend aan Johan Jacob Korndörffer wegens zijn schenkingen aan het Rijks Etnografisch Museum te Leiden.

⁴⁴ Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken van 2 mei 1877 als bijlage bij koninklijk besluit nummer 32 van 5 mei 1877.

Voor de keerzijde van de medaille wordt een nieuwe stempel gemaakt met als randschrift 'VOOR VERDIENSTEN TEN OPZIGTE VAN 'S RIJKS VERZAMELINGEN VAN WETENSCHAP EN KUNST'. De naam van de ontvangers wordt binnen een krans van eikenbladeren geplaatst. Voor de voorzijde van de medaille wordt het bestaande stempel van de medaille voor menslievend hulpbetoon gebruikt.

Koningin Wilhelmina, bestaande tradities gaan door

Met het overlijden van koning Willem III op 23 november 1890 wordt Wilhelmina op tienjarige leeftijd koningin met Emma als regentes. De voorzijde van de medaille voor menslievende daden en die voor verdiensten ten opzichte van de rijksverzamelingen worden in 1890 gewijzigd met een door Schrammer ontworpen borstbeeld. Op de voorzijde staat vanaf dan het beeld van een jonge koningin en de tekst 'WILHELMINA KONINGIN DER NEDERLANDEN'. De keerzijde van beide medailles blijft ongewijzigd.

36.

Gouden medaille in 1892 verleend aan Justus Karl Hasskarl, botanist te Kleef, wegens zijn schenking van een herbarium met daarin 20.000 soorten en variëteiten van planten uit alle werelddelen. Bron: Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandse Bank.

37.

Bronzen medaille voor menslievend hulpbetoon, eenheidsmodel.

Eind negentiende eeuw ontstaat een grote wijziging bij de medailles voor menslievend hulpbetoon en voor rijksverzamelingen. De wens van ontvangers om de medaille zichtbaar te mogen dragen, bestaat al langer, maar pas bij koninklijk besluit nummer 87 van 24 mei 1897 wordt tegemoet gekomen aan deze wens. De medailles in de vorm van legpenningen worden vervangen door draagbare medailles van een kleiner formaat. Voor een verder toelichting over deze draagbare medailles biedt het boek 'Een bewijs van goedkeuring en tevredenheid' van C.P. Mulder veel informatie.⁴⁵

⁴⁵ Met betrekking tot de museum medaille wordt door W. de Boer gewerkt aan een publicatie.

Beloning voor meteorologische waarnemingen

Bij de zeevaart is het gebruikelijk om meteorologische waarnemingen in journalen te noteren. Deze journalen zijn van grote betekenis voor de verbetering van wind- en stroomkaarten waardoor de zeilaanwijzingen voor de scheepsvaart nauwkeuriger worden. Om die verdienstelijke reden is in 1855 gezagvoerder Maury beloond met een medaille van 25 dukaten.

Vijf commissies, verspreid over Nederland, zorgen ervoor dat de betrouwbaarheid van de ingediende journalen gewaarborgd blijft. Gezien het belang van goede journalen worden vanaf de vijftiger jaren van de negentiende eeuw beloningen uitgereikt. In het begin bestaat deze beloning meestal uit een premie. In 1858 is het de commissie van Rotterdam, als onderdeel van de Koninklijke Nederlandse Yacht Club, die voor het eerst medailles uitreikt. Op het moment dat een scheepsgezagvoerder goede journalen inlevert kan hij in aanmerking komen voor een medaille waarbij de naam van de ontvanger en meestal ook het jaartal in de rand gegraveerd staat. Gezagvoerders kunnen meerdere keren in aanmerking komen voor een medaille waarbij eerste en tweede verlening een zilveren medaille betreft en de derde verlening een gouden medaille. De commissie te Rotterdam gaat tot in 1889 door met het verlenen van medailles waarna deze traditie eindigt als de Yacht Club wordt ontbonden. In deze periode zijn in totaal 47 gouden en ruim 220 zilveren medaille verleend.

38.

Voor- en keerzijde van de zilveren medaille van de Koninklijke Nederlandse Yacht Club te Rotterdam. Verleend aan P.J. Dirksen die als gezagvoerder bij Mees en Moens in 1871 en in 1874 de zilveren medaille ontvangen heeft en in 1876 de gouden medaille.

Naast de verleningen door de commissie te Rotterdam wordt eind jaren zestig van de negentiende eeuw verschillende keren bij de Minister van Binnenlandse Zaken aangegeven dat gezagvoerders die goede scheepsjournalen indienen een koninklijke beloning zouden moeten verdienen. Uiteindelijk is het minister Thorbecke die uitmuntende journalen gewichtig genoeg vindt om aan de koning voor te stellen een eremedaille toe te kennen.⁴⁶ De bestaande zilveren medaille, oorspronkelijk ingesteld in 1817, wordt als een passende beloning gezien. In 1871 worden de eerste vijf zilveren medailles uitgereikt en vanaf 1872 volgen er jaarlijks drie à vier. De eerste medailles hebben het door Van der Kellen ontworpen borstbeeld op de voorzijde. Medio 1875 wordt het stempel met het jongere beeld van de koning gewijzigd met het ontwerp van Menger.

Na het overlijden van koning Willem III wordt de medaille voor uitmuntende journalen aangepast door het beeld van koningin Wilhelmina, naar het ontwerp van Schrammer, op de voorzijde te plaatsen. De medaille wordt nog steeds verleend op grond van de besluiten die betrekking hebben op het besluit uit 1817. Pas met koninklijke besluit nummer 70 van 25 mei 1898 wordt de medaille verzelfstandigd en vervalt de verwijzing naar het culturele aspect van de medaille.

Om de scheepsgezagvoerders een extra prikkel te geven om goede journalen bij te houden, wordt bij het besluit uit 1898 tegelijk een gouden medaille ingesteld. Deze gouden medaille is bedoeld voor gezagvoerders die vijf bijzonder verdienstelijke scheepsjournalen op

39.

Gouden medaille van de Koninklijke Nederlandse Yacht Club te Rotterdam. Gegraveerd met de tekst J. Vernès, 1890. Waarschijnlijk is deze medaille wel aangemaakt maar, vanwege de ontbinding van de Yacht Club in 1889, niet verleend. Bron: Museum Rotterdam.

⁴⁶ Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken van 27 april 1871 aan Buys Ballot, directeur van het KNMI.

rij hebben vervaardigd of die tien verdienstelijke journalen hebben ingezonden waarvan ten minste vijf journalen als bijzonder verdienstelijk zijn genomineerd. De eerste gouden medaille wordt in 1900 verleend aan gezagvoerder W. Bakker.

In het besluit van mei 1898 wordt aangegeven dat de gouden medaille kleiner is dan de zilveren medaille. Daarnaast is het eerdere ontwerp van Schrammer, met het borstbeeld van Wilhelmina met los hangend haar, niet meer actueel waardoor een nieuwe stempel gemaakt moet worden. J.H.A. Baars, ontwerper en graveur bij de Rijksmunt, krijgt hiervoor de opdracht. Baars ontwerpt een medaille met op de voorzijde het borstbeeld van Wilhelmina met opgestoken haar en een diadeem met daaromheen het randschrift 'WILHELMINA KONINGIN DER NEDERLANDEN'. De medaille is 36 millimeter breed en vertegenwoordigt

40.
Medaille voor het overleggen van uitmuntende scheepsjournalen, in 1889 verleend aan J.H. Bart, gezagvoerder bij reder A. Hendrichs & Co.

41.
Medaille voor het overleggen van verdienstelijke scheepsjournalen, in 1898 verleend aan H.C. van der Zee, gezagvoerder bij de Holland Amerika lijn.

een waarde van ongeveer 100 gulden.⁴⁷ In 1902 worden de door Schrammer en Baars ontworpen medailles vervangen door het ontwerp van Wienecke waarbij Wilhelmina met opgestoken haar en bondmantel te zien in.

Na het besluit van 1898 volgen nog verschillende koninklijke besluiten die details rondom de verlening van de medailles wijzigen. De eerste wijziging betreft koninklijk besluit nummer 29 van 30 januari 1905. Met dit besluit wordt het mogelijk om naast medailles ook binocles, barometers of boekwerken als beloning te schenken. Tegelijk worden in dit besluit de voorwaarden voor de verlening van de medailles gewijzigd. Het aantal jaarlijkse beloningen neemt langzaam toe. Zo worden in 1905 vijf medailles uitgereikt, in 1915 zijn dat er acht en in 1931 vijftien. Rond de Tweede Wereldoorlog neemt het aantal wat af, om in de jaren zestig weer te stijgen. In 1960 worden er in totaal 25 medailles verleend en in 1987 zijn dat er 30. In de jaren negentig neemt het aantal verleningen af en doordat in de loop van de tijd maritieme waarnemingen steeds meer automatisch ingewonnen worden, vervalt lang-

42.
Bronzen afslag van de medaille verleend aan W. Bakker. Bron: Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank.

43.
Gouden medaille in 1910 verleend aan S. Fennenga, gezagvoerder bij de Stoomvaart Maatschappij 'Nederland'. Bron: Scheepvaartmuseum.

⁴⁷ Brief van Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid aan de Rijksmunt van 10 mei 1900.

zaam de noodzaak om beloningen voor journalen uit te reiken. In 2011 worden de laatste personen beloond met een medaille en komt de traditie ten einde. Meer informatie over de wijzigingen die de medaille ondergaan heeft, is te vinden in het boekje 'Onderscheidingen en Beloningen zeevarenden. Een historisch overzicht.' uitgegeven door het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut.

Na de inhuldiging van Juliana in 1948 en Beatrix in 1980 worden de stempels van de medailles aangepast. Ten gevolge van vertraging in het ontwerpproces van de medailles met daarop het beeld van koningin Juliana, worden pas op 12 september 1952 de toegeken-

44.

Medaille voor het overleggen van verdienstelijke scheepsjournalen, in 1902 verleend aan Ald. Potjer, gezagvoerder bij de Holland Amerika lijn.

45.

Medaille voor het overleggen van verdienstelijke scheepsjournalen, in 1949 verleend aan C. Schoen.

de medailles van de jaren 1950, 1951 en 1952 uitgereikt. Voor de verleningen over het jaar 1949 wordt nog de medaille met het beeld van Wilhelmina gebruikt. Tijdens de regeerperiode van zowel Juliana als Beatrix wordt voor de voorzijde van de maritieme medailles hetzelfde beeld gebruikt als voor de kleinere draagbare museummedaille. Een mooie verwijzing naar het feit dat de oorsprong van beide medailles dezelfde is.

46.

Zilveren medaille voor bijzondere verdiensten op het gebied van maritieme meteorologie in 1972 verleend aan H.C. Mantel, kapitein bij de Shell Tankers N.V.

47.

Zilveren medaille voor bijzondere verdiensten op het gebied van maritieme meteorologie in 2011 verleend aan R.P.R. van Quekelberghe, kapitein bij Vroon.

48.

Voorzijde van de medaille voor verdienstelijke scheepsjournalen en de museummedaille.

Dankwoord

Dit boek is mogelijk gemaakt door de Studiekring Ridderorden en Onderscheidingen, Stichting Steun Promotie Phaleristische Publicaties en het Ministerie van Defensie.

Onze dank gaat uit naar verschillende personen die ons geholpen hebben bij het tot stand komen van dit boek. Als eerste willen we Henk Warrink bedanken voor het maken van de foto's. Daarnaast bedanken we alle personen en instanties die hun collectie beschikbaar hebben gesteld voor het maken van foto's. In het bijzonder noemen we De Nederlandsche Bank, het Scheepvaartmuseum, het Teylers Museum, het Rotterdams Museum, het Fries Museum en Munthandel Verschoor. Daarnaast gaat onze dank uit naar Peter Westenbrink van het KNMI en George Sanders conservator van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden. Hun inhoudelijke bijdragen hebben gezorgd voor een completer overzicht.

Hans Boetier en Robin Biemans

robinbiemans@hotmail.com

Bronnen

Geschreven werken:

Dirks, J. (1889). *Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende penningen, geslagen tusschen November 1813 en November 1863*. Haarlem: De Erven F. Bohn.

Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (1896). *Mededeelingen uit de journalen betreffende bijzondere meteorologische verschijnselen in sommige gedeelten van den oceaan*. Utrecht: Firma L.E. Bosch en zoon.

Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (2011). *Onderscheidingen en Beloningen Zeevarenden: Een Historisch Overzicht*. De Bilt: KNMI.

Medische politie, circulaire van den 15den februarij 1861 no. 84; *bevordering van de koepokinenting*. Provinciaal blad van Zeeland. No. 22. 1861. Middelburg: U.F. Auer.

Mulder, C.P. (2005). *Een bewijs van goedkeuring en tevredenheid. De medailles voor Menslievend Hulpbetoon 1822-2005*. Den Haag: Centraal Bureau voor Genealogie.

Nederlandse Spectator, de. No. 43 van 7 november 1863.

Nederlandse Spectator, de. No. 34 van 20 augustus 1864.

Penn, J. (1858). *Wetenschappelijke mededelingen over de koepokinenting*. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde. 1858, jaargang 2. Bladzijden 281-99.

Weyde, A.J. van der (1929). *Nederlandsche penningen uitgereikt in verband met het inenten tegen pokken*. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde. 1929, jaargang 73. Bladzijden 5149-5155.

Zelm van Eldik, J.A. van (2003). *Moed en Deugd, Ridderorden in Nederland*. Zutphen: Walburg Pers.

Zwierzina, W.K.F. (1908). *Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende penningen, geslagen van 1864 to 31 augustus 1898. Deel III, 1890 – 1898*. Amsterdam: Johannes Müller.

Archieven:

Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden, Paleis het Loo, Apeldoorn.

Documentatiesysteem Van Zelm van Eldik. Diverse archiefstukken met betrekking tot de museummedaille, de medaille voor menslievend hulpbetoon en de koepokmedaille.

Nationaal Archief, 's-Gravenhage.

Algemene Staatssecretarie, nummer toegang 2.02.01.

Kabinet des Konings, Kabinet der Koningin, nummer toegang 2.02.04.

Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid: Handel en Nijverheid I, nummer toegang 2.16.60.04.

Binnenlandse Zaken, P Ministerie van Binnenlandse Zaken, 5e Afdeling Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, 1815 – 1848, nummer toegang 2.04.01.

Rijksmunt, nummer toegang 2.08.94.

Rijksmunt, nummer toegang 2.08.95.

Digitale bronnen:

Piet Scheepsindex (2019). Database schepen, kapiteins en eigenaren.

www.scheepsindex.nl bezocht in februari 2019.

Delpher. Platform Digitale Publicaties.

www.delpher.nl bezocht in de periode 2018 - 2019.

Overzicht verleende aantallen

Hieronder volgt, per regerend vorst, een overzicht van het aantal verleningen per soort onderscheiding.

Tabel 1.

Overzicht van het aantal verleningen per soort onderscheiding tijdens de regeerperiode van koning Willem I.

	Boek of kunstwerk	Menslievende hulp	Koepok	Overig
Goud 1e grootte	2	0		0
Goud 2e grootte	18	3		7
Goud 3e grootte	73	16		19
Goud 4e grootte ⁴⁸	35	3	73	1
Zilver 50 dukaten	0			0
Zilver 1e grootte	7	27		1
Zilver 2e grootte	2	106		0
Zilver 3e grootte	2	142		0

Tabel 2.

Overzicht van het aantal verleningen per soort onderscheiding tijdens de regeerperiode van koning Willem II.

	Boek of kunstwerk	Menslievende hulp	Koepok	Overig
Goud	27	2	79	6
Zilver	2	50		1
Brons		14		0

⁴⁸ Hierin zijn ook de medailles van 50 gulden, wat ongeveer overeenkomt met tien dukaten, meegenomen.

Tabel 3.

Overzicht van het aantal verleningen per soort onderscheiding tijdens de regeerperiode van koning Willem III.

	Boek of kunstwerk	1877 Rijks verzamelingen ⁴⁹	Menslievende hulp	Menslievende hulp (eenheid) ⁵⁰
Groot goud		2		
Goud	2		12	
Zilver	3	61	36	346
Brons			18	1133
	Onderwijs	KNMI	Vaccinatie	Overig
Groot goud	6			29
Goud				2
Zilver	164	54	313	0
Brons			0	0

Tabel 4.

Overzicht van het aantal verleningen per soort legpenningen tijdens de regeerperiode van Wilhelmina.

	Rijks verzamelingen	Menslievende hulp ⁵¹	KNMI
Groot goud	4		
Goud		0	77
Zilver	25	27	324
Brons		358	

Tabel 5.

Overzicht van het aantal verleningen per soort onderscheiding tijdens de regeerperiode van Juliana en Beatrix.

	KNMI 1950 – 1980	KNMI 1980 – 2011
Goud	35	30
Zilver	377	310

⁴⁹ Boer, W. Persoonlijke mededeling, december 2018.

⁵⁰ Overgenomen uit het boek 'Een bewijs van goedkeuring en tevredenheid' van C.P. Mulder.

⁵¹ Overgenomen uit het boek 'Een bewijs van goedkeuring en tevredenheid' van C.P. Mulder.

Overzicht gebruikte stempels

Hieronder volgt, per regerend vorst, een overzicht van de gebruikte stempels bij de verschillende verleningen.

Willem I

De medailles, gemaakt door Michaut, worden in de vorm van een legpenning verleend. Er zijn drie verschillende stempels beschikbaar, van 67, 51 en 41 millimeter die voor zowel de gouden als zilveren medailles worden gebruikt. De diktes van de medailles kan variëren afhankelijk van de waarde die de medaille moet vertegenwoordigen. Op de voorzijde staat het borstbeeld van de koning en het Latijnse randschrift 'WILH: NASS: BELG: REX. LUXEMB: M: DUX:'. Of, vanaf juli 1823, 'WILLEM KONING DER NEDERL. G.H.V. LUXEMB.' Het borstbeeld op de 51 mm stempel is in verhouding kleiner dan het borstbeeld op de twee andere stempels. Op de keerzijde is een lauwerkrans te zien waarbinnen de naam van de ontvanger en de reden van verlening zijn geslagen.

Tabel 6.

Overzicht van de gebruikte stempels van het type Michaut.

Soort metaal en maat	Latijnse tekst	Nederlandse tekst
Goud, 67 millimeter	7	0
Goud, 51 millimeter	18	12
Goud, 41 millimeter ⁵²	178	37
Zilver, 67 millimeter	9	26
Zilver, 51 millimeter	11	97
Zilver, 41 millimeter	44	100

⁵² Inclusief twee gouden medailles van het type Michaut die in de tijd van koning Willem II zijn verleend.

Willem II

De medailles, gemaakt door Schouberg, worden in de vorm van een legpenning verleend. Op de voorzijde staat het borstbeeld van de koning en het Latijns randschrift 'WILH: II NASS: BELG: REX. LUXEMB: M: DUX:' of het Nederlandse randschrift 'WILLEM II KONING DER NEDERL. G.H.V. LUXEMB.'. Op de keerzijde is een lauwerkrans te zien waarbinnen, in het Latijn of Nederlands, de naam van de ontvanger en de reden van verlening in hoog reliëf weergegeven zijn. De taal op de keerzijde correspondeert met de taal op de voorzijde. Er zijn vier verschillende stempels beschikbaar, van 51 en 41 millimeter in zowel de Latijnse als de Nederlandse taal. De medaille van 41 millimeter wordt voor gouden medailles gebruikt en die van 51 millimeter voor zilveren medailles. De 51 mm stempel met Nederlandse tekst wordt ook gebruikt voor bronzen medailles.

Tabel 7.

Overzicht van de gebruikte stempels van het type Schouberg.

	Latijnse tekst	Nederlandse tekst
Goud	102	9
Zilver	1	52
Brons	0	14

Willem III

De medailles, gemaakt door Van der Kellen, worden in de vorm van een legpenning op naam verleend. Er zijn vier verschillende stempels beschikbaar: 51 en 41 millimeter in de Latijnse en in de Nederlandse taal. Op de voorzijde staat het borstbeeld van de koning en het Latijnse randschrift 'WILH: III NASS: BELG: REX. LUXEMB: M: DUX:' of het Nederlandse randschrift 'WILLEM III KONING DER NEDERL. G.H.V. LUXEMB.'. Voor de medaille van 51 millimeter veranderen het borstbeeld en de tekst op 22 september 1855. Het borstbeeld wordt opnieuw gesneden waardoor het beeld van de koning iets verandert en de tekst wordt 'WILLEM III KONING DER NEDERL. G.H.V.L.'. Op de keerzijde is een lauwerkrans te zien waarbinnen, in het Latijn of Nederlands, de naam van de ontvanger en de reden van verlening in hoog reliëf worden weergegeven. De taal op de keerzijde correspondeert met die op de voorzijde. De kleine maat wordt, volgens het instellingsbesluit, voor gouden medailles gebruikt en de grote voor de zilveren. In de praktijk wordt de grote stempel ook voor gouden medailles gebruikt die in hogere waarden worden verleend dan het instellingsbesluit voorschrijft. Waarschijnlijk is de grotere gouden medaille niet gemaakt met het eerste type stempel die door Van der Kellen in 1849 is vervaardigd. Tot slot wordt voor de medaille in brons alleen de Nederlandse stempel van 51 millimeter gebruikt.

Op 12 april 1875 wijzigt het borstbeeld van de koning nogmaals. Medailleur Menger ontwerpt een borstbeeld dat een oudere koning Willem III laat zien. Voor deze medaille wordt alleen de stempel van 51 millimeter gemaakt.

Tabel 8.

Overzicht van de gebruikte stempels voor de algemene beloningsmedaille onder koning Willem III.

	Latijn eerste type van der Kellen	Nederlands eerste type van der Kellen	Nederlands tweede type van der Kellen	Nederlands type Menger
Groot goud			25	2
Goud	7	17		
Zilver	0	58 ⁵³	125 ⁵⁴	74 ⁵⁵
Brons		18		

Museummedailles, geslagen in de periode 5 mei 1877 – 23 november 1890.

De medailles worden in de vorm van een legpenning verleend en zijn 51 millimeter breed. Op de voorzijde staat het borstbeeld van de koning en het Nederlandse randschrift 'WILLEM III KONING DER NED. G.H.V.L.'. Op de keerzijde is de tekst 'VOOR VERDIENSTEN TEN OPZIGTE VAN 'S RIJKS VERZAMELINGEN VAN WETENSCHAP EN KUNST' om een lauwerkrans geplaatst. In de lauwerkrans staat 'AAN' en vervolgens de naam van de ontvanger.

Tabel 9.

Overzicht van de gebruikte stempels voor de museum medaille van het type 1877.

	Type Menger
Goud	2
Zilver	61

⁵³ Waarvan 36 medailles voor menslievende daden en 19 medailles voor onderwijzers.

⁵⁴ 110 medailles voor onderwijzers en 15 medailles voor scheepsjournalen.

⁵⁵ 35 medailles voor onderwijzers en 39 medailles voor scheepsjournalen.

Op de voorzijde staat het borstbeeld van de koning en het randschrift 'WILLEM III KONING DER NEDERL. G.H.VL.' Op de keerzijde is een lauwerkrans te zien waarbinnen de standaard tekst 'VOOR MENSCHLIEVEND HULPBETOON' geschreven staat. Het borstbeeld wat door Van der Kellen is gemaakt laat een jonge koning zien en het type van Menger een ouder borstbeeld van de koning.

Tabel 10.

Overzicht van de gebruikte stempels voor de eenheidsmedaille voor menslievend hulpbetoon.

	Type Van der Kellen	Type Menger
Zilver	285	61
Brons	382	751

Geslagen vaccinatiepenningen in de periode 7 april 1861 – 28 april 1867.

Op de voorzijde staat het borstbeeld van de koning en het Nederlandse randschrift 'GVI-LIELMVS III. REX. NEERL. M.D.L.'. Op de keerzijde is de tekst 'BENE MERET. DE RE. PVBLI-CA. QVI VALETVDINEM CIVIVM TVETVR' geplaatst in een lauwerkrans.

Tabel 11.

Overzicht van de gebruikte stempels voor de vaccinatiepenning.

	Type Van der Kellen
Zilver	313
Brons	0

Wilhelmina

Eenheidsmedailles voor menslievend hulpbetoon in de periode 23 november 1890 – 24 mei 1897.

Op de voorzijde staat het borstbeeld van de koningin en het randschrift 'WILHELMINA KONINGIN DER NEDERLANDEN'. Op de keerzijde is een lauwerkrans te zien waarbinnen de standaardtekst 'VOOR MENSCHLIEVEND HULPBEToon' geschreven staat. Het borstbeeld wat door Schrammer is gemaakt laat een jonge koningin zien met los hangend haar.

Tabel 12.

Overzicht van de gebruikte stempels voor de eenheidsmedaille voor menslievend hulpbetoon.

	Type Schrammer
Goud	0
Zilver	27
Brons	358

Museummedailles, geslagen in de periode 23 november 1890 – 24 mei 1897.

De medailles worden in de vorm van een legpenning verleend en zijn 51 millimeter breed. Op de voorzijde staat het borstbeeld van de koningin en het Nederlandse randschrift 'WILHELMINA KONINGIN DER NEDERLANDEN'. Op de keerzijde is de tekst 'VOOR VERDIENSTEN TEN OPZIGTE VAN 'S RIJKS VERZAMELINGEN VAN WETENSCHAP EN KUNST' om een lauwerkrans geplaatst. In de lauwerkrans staat 'AAN' en vervolgens de naam van de ontvanger opgelegd. De medaille wordt in zilver en in goud verleend.

Tabel 13.

Overzicht van de gebruikte stempels voor de museummedaille van het type 1877.

	Type Schrammer
Goud	4
Zilver	25

Medailles ter verdienste van de maritieme meteorologie in de periode 1890 - 1949

Op de voorzijde staat het borstbeeld van de koningin en het randschrift 'WILHELMINA KONINGIN DER NEDERLANDEN'. Het borstbeeld wat door Schammer is gemaakt laat een jonge koningin zien met los hangend haar. Het borstbeeld, ontworpen door Baars en Wienecke zijn verschillend, maar laten beide een koningin met opgestoken haar en een diadeem zien. Op de keerzijde is een lauwerkrans te zien waarbinnen, in het Nederlands, de naam van de ontvanger en de reden van verlening zijn in hoog reliëf weergegeven. In de jaren veertig van de vorige eeuw wordt de reden van verlening opgelegd, terwijl de naam en het jaar zijn ingeslagen. De zilveren medailles hebben een diameter van 51 millimeter en de gouden medailles zijn 36 millimeter breed.

Tabel 14.

Overzicht van de gebruikte stempels voor ingediende scheepsjournalen tijdens de regeerperiode van Wilhelmina.

	Type Schammer	Type Baars	Type Wienecke
Goud		2	75
Zilver	38		286

Juliana en Beatrix

De medailles worden in de vorm van een legpenning verleend. Op de voorzijde staat het borstbeeld van de koningin en het randschrift 'JULIANA KONINGIN DER NEDERLANDEN' en later 'BEATRIX KONINGIN DER NEDERLANDEN'. Tijdens de regeerperiodes van Juliana en Beatrix is de lauwerkrans vervangen door de tekst 'KONINKLIJK NEDERLANDS METEOROLOGISCH INSTITUUT'. De naam van de ontvanger en de reden voor verlening zijn, in de begin periode, in hoog reliëf weergegeven en later ingegraveerd. De gouden en zilveren medailles zijn respectievelijk 36 en 51 millimeter breed.

Tabel 15.

Overzicht van de gebruikte stempels voor ingediende scheepsjournalen tijdens de regeerperiodes van Juliana en Beatrix.

	KNMI type Juliana	KNMI type Beatrix
Goud	35	30
Zilver	377	310

Summary

Royal recognition of merit

The 1817 reward medal and the ensuing medals

This book was made possible by the Studiekring Ridderorden en Onderscheidingen (Netherlands research society for orders and decorations), the Stichting Steun Promotie Phaleristische Publicaties (Netherlands foundation for support and promotion of phaleristic publications), and the Netherlands Ministry of Defence.

Introduction

Shortly after the emergence of the Kingdom of the Netherlands, the idea arose to institute a reward medal. The idea of this medal stemmed from the desire to reward people who served the country's interests in the fields of science or culture. To this end, a medal in the shape of a coin was established by royal decree on 26 June 1817.

Although the medal was initially intended as a reward for people who presented the king with a book or work of art by their own hand, over time the award criteria came to be interpreted more broadly. Eventually it was awarded for donations, charitable acts, inventions, long-standing service as a teacher, ships' journals etcetera. Several of these new types of rewards were laid down separately by royal decree, for example in the decree of 19 June 1822 regarding charitable acts, although in some cases it was considered appropriate to use the already existing medal for new reward types. The 1817 decree was also updated several times.

The origin and use of the reward medal

When the Kingdom of the Netherlands came into being after the victory over Napoleon, the king established two orders of knights: the Military Order of William and the Order of the Dutch Lion. In addition to these orders, the king also needed a different kind of reward. He wanted a reward for people who had written a book or created a work of art 'as the fruit of their own labour' and presented it to the king. The king attached great importance to such gifts that benefited the country. A medal in the form of a coin was considered an appropriate reward in such cases, resulting in Royal Decree 121 of 26 June 1817 which formally established the medal.

The decree of June 1817 established a total of four different medals: one silver medal of ten ducats and three gold medals of 100, 50 and 25 ducats. Depending on the value of gold

at the time the medals were awarded, they weighed approximately 300, 150 and 75 grams respectively. For the silver medal and the gold medal of 100 ducats, the biggest die of 67 millimetres was used. The silver medal of ten ducats was never awarded, but it would have weighed almost 500 grams.

The first medal award took place a few months after its establishment. It was awarded to Jean Louis Alibert, a physician in Paris who wrote a book on hereditary conditions and presented it to the king. The King greatly appreciated this gift and, by Royal Decree 67 of 7 October 1817, awarded a gold medal of 25 ducats.

Soon after its institution, the medal was regularly awarded without literal adherence to the decree. The medal was also used to reward other achievements. For example, the second award of the medal, to Van Eersel on 17 December 1817, rewarded the donation of a portrait of Prince Willem I which had been in Van Eersel's family for many years. Assistance provided during the outbreak of cholera in 1826 and 1827 also gave rise to medal awards.

Not only individuals were eligible for a medal; organisations and groups of people were also sometimes honoured with a medal. Examples included a silver medal in 1834 for the priests of the Armenian monastery near Venice, a gold medal in 1838 for the Biblical Society in London, and a gold medal in 1859 for the Schlagintweit brothers.

In addition to the awards made under the official decree of establishment, the King also awarded several reward medals without reference to the 1817 decree or any of its subsequent decrees. In these cases, the decree of establishment was not considered appropriate, and the medal was used as a general reward or to reciprocate a gift instead.

49.

Gold medal granted to Christoffel Jan van Bell. Source: National Numismatic Collection, De Nederlandsche Bank.

For noble and charitable acts

Despite the fact that the 1817 medal was mainly intended for rewards of a cultural or scientific nature, it was also used to reward people who saved human lives. In 1821, three British seamen received a 25-ducat gold medal for saving the helmsman of a Dutch ship. The need arose for an additional award for noble and charitable acts, besides the existing medal. A significant contributor to this feeling was Lieutenant Alexander de Langle's unsuccessful attempt, at the risk of his own life, to save Sergeant La Gace who had fallen into a deep well. It was considered fitting to reward De Langle's noble actions with a medal similar to that previously granted to the English seamen. Another reason was a drive to reduce costs: up until then, saving human lives was often rewarded with a commemorative gold or silver watch or tobacco box. The eventual conclusion was therefore that it would be appropriate to award the medal for rescues, and this was subsequently formalised. Royal Decree 92 of 19 June 1822 provided for a medal to be awarded for charitable acts characterised by bravery, skill and self-sacrifice.

In addition to the 1817 decree, three additional silver medals became available of 24, 9 and 5 guilders, struck on dies with diameters of 67, 51 and 41 millimetres respectively. This corresponded to the dies used for the gold medals of 100, 50 and 25 ducats that could be used for both cultural and charitable rewards. From 1822, a total of six different medals were available to reward acts of charity. As laid down in the royal decree, the silver medals were usually awarded, with the gold medals reserved for special cases.

Cholera in the low countries

In the late 1820s, the Netherlands was ravaged by a cholera epidemic. During this epidemic, many physicians provided the sick with medical aid free of charge.

The decision was made to reward these physicians for their efforts with gold medals in accordance with the royal decree of 1817. Although these were actually charitable acts, the medals were awarded with referral to the decree of 1817. In addition to a large number of gold 25-ducat medals, 16 silver medals of 10 ducats were also awarded. It turned out, however, that a silver medal of 67 mm wide would have to be very thick in order to represent a value of 10 ducats. It was therefore decided to award a one-time gold medal with a value of 10 ducats instead of the silver one. On 28 June 1830, this was laid down by royal decree. The 10-ducat medal was struck on the 41 mm die and so was the same width as the 25-ducat medal, but less thick.

The same decree also specified that the silver 10-ducat medal was to be discontinued, replaced instead by silver medals with the values of 24, 9 and 5 guilders, struck on dies of 67, 51 and 41 millimetres respectively.

This measure ensured there were matching numbers of options for cultural and charitable rewards.

The 1830 award of the one-time gold 10-ducat medals proved an appropriate choice. Therefore, Royal Decree 79 of 7 May 1837 eventually included the gold 10-ducat medal as a complement to the previous decrees of 1817 and 1822. At the same time, this decree laid down that the gold 10-ducat medal would be struck on the smallest die, i.e. the 41 millimetre die. From that time onward, the gold 25-ducat medal was no longer struck on the smallest die but on the same die as the 50-ducat medal. As a result, from 1837 onwards the medals of 25 and of 50 ducats had the same diameter but a different thickness. In addition, the above-mentioned decree reduced the value of the silver medals to 16, 6 and 3.5 guilders respectively.

Simplification under King Willem II

In 1840, King Willem I abdicated from the throne in favour of his son, and the new king's investiture took place on 28 November 1840. With the advent of King Willem II, a number of changes were implemented relating to reward medals. For example, the number of medal types was reduced.

Royal Decree 22 of 24 January 1841 amended the previous decree by King Willem I: henceforth the reward medals would be granted in a standard size. In practice, this came down to a gold 10-ducat medal of 41 millimetres wide and a silver medal with a value of 6 guilders and a width of 51 millimetres.

In late 1841, by Royal Decree 72 of 1 December, a further change was made: a bronze medal was added to the medals for charitable acts. Like the silver medal, this bronze medal was struck on the die of 51 millimetres.

Versatile use by King Willem III

On 17 March 1849, King Willem II died and his son became the new king. Contrary to his father and grandfather, King Willem III made much broader use of medals during his reign than was originally intended. For example, medals were granted for long-standing service as a teacher, for providing vaccinations free of charge, at art exhibitions, and for the submission of ships' journals. The medals were struck on the same die, but the purposes for which the medals were awarded were different. With regard to the medals for charitable aid and the rewards for cultural contributions, the King upheld the 1841 decree without amendments. Van der Kellen, engraver at the Dutch Royal Mint, was ordered to make four new dies portraying King Willem III.

Very few awards of a cultural or scientific nature were granted under King Willem III, particularly medals awarded according to the official 1841 decree. In total, there were five: three silver and two gold. The king also regularly diverged by awarding gold medals with values of 20 ducats or more instead of the usual gold medal of 10 ducats, regardless of the 1841 decree.

In 1877, a new royal decree revised the medal for cultural and scientific rewards and a new die was cast for its obverse. After 1877, whenever the king wanted to make use of a reward without reference to the cultural or scientific aspect of the royal decree, the old medal would continue to be used. This happened only once after 1877.

A standard medal for charitable aid

As with the rewards of a cultural and scientific nature, the number of medals awarded for charitable acts was initially low. There was often a long wait for medals for charitable acts to be awarded, due to production delays at the Royal Mint. This led to complaints and then to discussions about issuing standard medals without personalised texts. Besides speeding up the process, this would save money. Royal Decree 64 of 22 September 1855 established a standard medal with the words 'VOOR MENSCHLIEVEND HULPBETON'¹ on the obverse. In addition to the medal, recipients also received a certificate describing their charitable act. The certificate template was adopted later, in November. Once the new type of medal was established, there was a sharp increase in the number of times it was awarded. And because the medals were held in stock, there was little delay between the time of award and the time of receipt.

50.

Silver medal for charitable aid. Source: Teylers Museum, Haarlem.

¹ For charitable aid.

Queen Wilhelmina, continuation of existing traditions

With the death of King Willem III on 23 November 1890, Wilhelmina became queen at the age of 10, with Emma as her regent. The fronts of the medals for charitable acts and for merits in relation to the national collections were changed in 1890. From then on, the fronts depicted the young queen and the words 'WILHELMINA KONINGIN DER NEDERLANDEN'. The obverse of both medals remained unchanged.

At the end of the nineteenth century, a significant change occurred with regard to the medals for charitable aid and for the national collections. Recipients had long expressed the desire to be allowed to wear their medal, but this wish was not honoured until Royal Decree 87 of 24 May 1897. The medals in the form of coins were replaced by smaller medals that could be worn. For further details on these portable medals, C.P. Mulder's book *Een bewijs van goedkeuring en tevredenheid* provides a wealth of information.²

After 1897, only the rewards for reported ships' journals continued to be granted in coin form. Following the investitures of Juliana in 1948 and Beatrix in 1980, the medal dies were adapted. During the reigns of both Juliana and Beatrix, the same image was used for the front of the maritime medals and for the smaller wearable museum medal. A fitting reference to the shared origins of these two medals.

² With regard to the museum medal, W. de Boer is working on a publication.

Colofon

Wageningen, oktober 2019

Uitgever: Asini

Auteurs: R.W.H. Biemans en H.M. Boetier

Vormgeving: vormgeving Studio B, Utrecht

Foto's zonder bronvermelding: Henk Warrink, NCO Photography

Druk: DPP, Houten

ISBN: 9789082233438

Copyright:

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder toestemming van de auteurs. Voor vragen kunt u contact opnemen met robinbiemans@hotmail.com

Detail uit het portret van Willem I, koning der Nederlanden, (Joseph Paelinck, 1819) collectie Rijksmuseum